

Jaarverslag 2023

nationaal programma
gr^oningen

- Lokaal programma
- Provinciaal programma
- Economie
- Werken en leren
- Leefbaarheid
- Natuur en klimaat
- Toukomst
- Loket Leefbaarheid
- Impulsloket
- Zorgprogramma
- Erfgoedprogramma
- Programma energieparticipatie

Inhoudsopgave

	Voorwoord	5
	2023 feiten & cijfers	6
1.	2023 in vogelvlucht	10
2.	Voortgang Nationaal Programma Groningen	16
2.1	Opbouw van het programma	16
2.2	Effecten van het programma	18
2.3	Baanbrekers	19
2.4	Governance	20
2.5	Financiële ontwikkelingen	20
2.6	Imagoverbetering	20
2.7	Scholenchallenge 'Wij hebben de toekomst'	22
2.8	Trainees	23
3.	Voortgang lokale en provinciale programma's	24
3.1	Lokaal programma gemeente Eemsdelta	24
3.2	Lokaal programma gemeente Het Hogeland	26
3.3	Lokaal programma gemeente Groningen	26
3.4	Lokaal programma gemeente Midden-Groningen	30
3.5	Lokaal programma gemeente Oldambt	30
3.6	Lokaal programma gemeente Westerkwartier	31
3.7	Provinciaal programma Groningen	32
4.	Speciale programma's	37
4.1	Toukomst	37
4.2	Programma bewonersinitiatieven	38
4.2.1	Loket Leefbaarheid	40
4.2.2	Impulsloket	40
4.2.3	Programma Energieparticipatie	41
4.3	Zorgprogramma	44
4.4	Erfgoedprogramma	44
	Bijlagen	48
1.	Bestuur	49
2.	Programmabureau	51
3.	Overzichten per programma	53

Samen met alle partijen
zijn we vastberaden om
onze gezamenlijke inspanningen
voort te zetten en Groningen
te blijven versterken, voor nu
en voor de toekomst

Voorwoord

De kabinetsreactie op de parlementaire enquête, de overgang van denk-fase naar doe-fase omtrent vele projecten én de start van de nieuwe programmadirecteur Nienke Baars tekenen het jaar 2023 voor Nationaal Programma Groningen. Voorzitter Johan Remkes en directeur Nienke Baars blikken samen terug op het jaar.

“In het eerste deel van 2023 keken we met grote nieuwsgierigheid uit naar de uitkomst van de parlementaire enquête en de reactie van het kabinet daarop en hoe dat de toekomst van Groningen zou beïnvloeden. Achter de schermen werkten we aan Nij Begun, en ondertussen gingen veel projecten van denken naar doen”, aldus Remkes.

Van Groningen, voor Groningen

Hierbij benadrukt Remkes dat Nij Begun bestaat naast Nationaal Programma Groningen. “Ons programma loopt nog tot en met 2029. Als Nationaal Programma Groningen staan wij dichtbij de Groningers. We vragen Groningers wat zij belangrijk vinden om gelukkig te kunnen leven, wonen en werken. En wat ze er zelf aan kunnen en willen bijdragen.”

En precies dat gevoel van ‘trots op Groningen’ heeft Baars de afgelopen maanden zelf mogen ervaren. Voor Baars was 2023 immers het jaar waarin ze aan de slag ging als directeur bij Nationaal Programma Groningen. “Ik heb veel werkbezoeken afgelegd, gesprekken gevoerd en ben ondergedompeld in allerlei onderwerpen die belangrijk zijn voor de toekomst van deze regio. Ik voelde me al snel thuis en ben zeer gemotiveerd om samen met ons team en alle partners resultaten te blijven boeken.”

Van denken naar doen

Daarnaast was 2023 het jaar waarin veel projecten de transitie maakten naar de uitvoeringsfase. “We zagen hoe de inspanningen van initiatiefnemers

en deelnemers in het programma vorm begonnen te krijgen en daadwerkelijk impact hadden op de regio. Van investeringen in toekomstperspectief voor de jeugd tot nieuwe fietsroutes, theater, cultuur en allerlei duurzaamheidsinitiatieven in de provincie”, vertelt Baars trots.

De samenwerking met Groningers onderling en van overheden met allerlei organisaties, bevestigt de kracht van het nationaal programma. Toch valt er op bestuurlijk niveau nog wat te winnen als het om samenwerking gaat. “Terwijl projecten in uitvoering zijn, moeten we blijven streven naar nog meer samenwerking op bestuurlijk niveau om impact te blijven maken op de lange termijn. Sommige problemen stoppen niet bij gemeentegrenzen en moeten breder worden aangepakt. Denk bijvoorbeeld aan vraagstukken rondom biodiversiteit of economische uitdagingen”, aldus Remkes.

Blik op de toekomst

“Vandaar dat we komend jaar ook willen inzetten op het vergemakkelijken van het vinden van elkaar. Want hoe beter we samenwerken, des te betere resultaten we kunnen boeken. Van inwoners, bedrijven en kennisinstellingen tot bestuur: een goede samenwerking is cruciaal bij het verbeteren van de toekomst van Groningen. Ook de samenwerking onder Nij Begun voor de periode tot en met 2055 zal het komende jaar steeds meer vorm krijgen”, aldus Baars.

Jubileumjaar

Daarnaast wordt 2024 het jubileumjaar voor Nationaal Programma Groningen. “We bestaan straks vijf jaar, we zijn op de helft! Er staan allerlei feestelijke activiteiten op de planning. Ook grijpen we dit moment aan om nog zichtbaarder te worden onder de inwoners. Samen met alle partijen zijn we vastberaden om onze gezamenlijke inspanningen voort te zetten en Groningen te blijven versterken, voor nu en voor de toekomst”, besluiten Baars en Remkes.

2023 feiten & cijfers

Programma's en projecten

17

nieuwe projecten goedgekeurd
271 projecten in totaal goedgekeurd

16

projecten afgerond in 2023
76 projecten in totaal afgerond

725

subsidies
erfgoedprogramma
verstrekt

2

lokale programma's
geactualiseerd

1

provinciaal programma
geactualiseerd

budget van het provinciale en lokale
programma's verhoogd met

18.656.000 €

€ 45.554.62

beschikbaar gesteld aan projecten
€ 670.921.176 in totaal beschikbaar gesteld

Bijdragen aan onze ambities

41%

leefbaarheid

22%

werken en leren

20%

economie

17%

natuur en klimaat

Bewonersinitiatieven

156

nieuwe bewonersinitiatieven
vanuit Loket Leefbaarheid

10

nieuwe bewonersinitiatieven
vanuit Impulsloket

5

startsubsidies
Lokale Energie verstrekt

Bijeenkomsten

90 bezoekers op
de Fondsendag

65 deelnemers op bijeenkomst
raden en Staten

57 bezoekers op de
Toukomstdag

43

projecten in totaal goedgekeurd

4 nieuwe projecten goedgekeurd door het bestuur

798 mensen werken mee aan Toukomstprojecten

Jongeren

510

betrokken jongeren

7

aanvragen Loko Loket

Scholenchallenge

Thema voeding

14

scholen deden mee

226

scholieren namen deel

32

teams

30^{UUR}

non stop werken aan ideeën

Communicatie

websitebezoekers

53.346

1.307

Nieuwsbriefabonnees Nationaal Programma Groningen

9.148

Nieuwsbriefabonnees Toukomst

Social mediavolgers

2.938

1.300

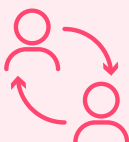
1.006

922

Programmabureau

Wissel directeur

72% vrouw

28% man

83% woont in de provincie

39 gemiddelde leeftijd

6 trainees rondten hun klus af, 8 zijn gestart

“

Door Tijd voor Toekomst komen leerlingen met zo veel nieuwe activiteiten in aanraking

Van cultuur, techniek en natuur, tot sport, creativiteit en voeding: op basisschool De Linde in Eenrum kunnen leerlingen sinds 2023, dankzij het project Tijd voor Toekomst, elke woensdagmiddag aan de slag met een thema waar in de reguliere

lessen niet altijd genoeg tijd voor is. Directeur Petra van der Molen: “De kinderen leren naar de toekomst te kijken, ontdekken wat er allemaal kan, wat ze kunnen worden en waar hun talenten liggen.”

Het project Tijd voor Toekomst helpt scholen om hun aanbod te verbreden en verrijken, onder meer op basisschool De Linde in Eenrum. Directeur Petra van der Molen was al snel enthousiast. Petra: “In schooljaar 2022-2023 hebben we een pilot gedaan. Die beviel goed en in september 2023 zijn we echt gestart. We hebben gekozen voor een naschools aanbod, niet onder lestijd, zodat leerkrachten geen extra belasting hebben. De meeste activiteiten zijn wel op school. Het aanbod is structureel, elke woensdagmiddag, het hele schooljaar rond. Hierdoor weten ouders en kinderen waar ze aan toe zijn. En het project is schoolbreed, van groep 3 tot en met 8. De kleuters krijgen wel onder schooltijd extra aanbod.”

Negentig kinderen

De keuze is groot voor de leerlingen. Petra: “We hebben verschillende thema’s, zoals cultuur, techniek, natuur, sport en bewegen, creatief en voeding. Binnen die thema’s bieden we telkens verschillende activiteiten aan. Denk bijvoorbeeld aan fietscross, yoga, kleien, de schooltuin onderhouden, koken, handlettering en freerunning. Ja, we hebben veel verschillende aanbieders. Vaste, die elk blok terugkeren, maar ook wisselende. Telkens kunnen leerlingen kiezen uit vier activiteiten. Ze geven hun eerste en tweede keuze aan en schrijven zich gratis in. Wekelijks doen er in totaal ongeveer negentig kinderen mee, dat is tachtig procent.” Op die woensdagen eten Petra en haar collega Maschinka Bosman, de schoolcoördinator, na schooltijd samen met de kinderen. Dan nog even buitenspelen en om half drie start de activiteit. Petra: “Maschinka en ik lopen dan ook rond en helpen waar nodig.”

Gemotiveerd

Niet alleen Petra is enthousiast over Tijd voor Toekomst, ook de leerlingen maken met veel plezier gebruik van het aanbod. Petra: “De kinderen zijn ontzettend enthousiast en gemotiveerd. Ze komen met zo veel dingen in de maatschappij in aanraking nu. Activiteiten en onderwerpen waar wij binnen schooltijd net te weinig aandacht en tijd aan kunnen besteden. Ze leren naar de toekomst te kijken, ontdekken wat er allemaal kan, wat ze kunnen worden, waar hun talenten liggen en omgaan met anderen. En dat allemaal vanuit de veilige setting van de school en met vriendjes en vriendinnetjes. Na een les zeggen ze vaak:

‘Is het nu al voorbij?’ Je ziet totaal andere persoonlijkheden opbloeien. Ook ouders zijn erg positief. Zij komen vaak het laatste stukje even meekijken en zien dat hun kind er plezier aan beleeft.”

Van drukte naar rust

Petra kan nog wel even doorgaan met al dat positiefs: “Tijdens de activiteiten zitten groep 3,4 en 5 bij elkaar en groep 6,7 en 8. De samenwerking tussen verschillende leeftijden vind ik mooi om te zien. Kinderen stappen uit hun comfortzone. Sommige energieke kinderen komen bijvoorbeeld tot rust tijdens yoga. Heel fijn. Ik gun het kinderen die, om welke reden dan ook, niet snel met sporten in aanraking komen dat ze er kennis mee kunnen maken. Die bereik je nu. We zien wel dat het belangrijk is dat het vrijblijvend is, de kinderen hóéven zich nergens voor op te geven. Maar een grote groep wil het dus wel. Kinderfeestjes worden bijvoorbeeld ook niet meer op woensdagmiddag gegeven. Ook met sportclubs hebben we nauw contact om hun trainingen af te stemmen op ons aanbod.”

Middag erbij

In de toekomst hoopt de school zelfs twee dagen extra activiteiten aan te bieden. Petra: “We verlengen het project sowieso in schooljaar 2024-2025. En ja, hoe mooi zou het zijn als de leerlingen twee middagen per week mee kunnen doen aan al die leuke activiteiten? Ik hoop dat dat gaat lukken!”

Het project Tijd voor Toekomst valt zowel onder de lokale programma's van gemeenten Midden-Groningen, Oldambt, Het Hogeland, Eemsdelta en Groningen als onder het provinciale programma van de provincie Groningen. De provincie Groningen draagt bij aan de ondersteuning van gemeenten, kennisuitwisseling tussen betrokkenen, monitoring en fondsenwerving. Het doel is om Tijd voor Toekomst de komende jaren te introduceren in alle Groninger gemeenten.

1.

2023 in vogelvlucht

Hoe zag 2023 er voor ons uit? In dit hoofdstuk blikken we in vogelvlucht terug op de belangrijkste momenten en resultaten van het afgelopen jaar.

Loko Loket groot succes

Een hoogtepunt in 2023 was de start van een bijzondere pilot, het Loko Loket. Met dit loket, geheel gericht op Groningse jongeren, geven we jongeren de mogelijkheid om impact te maken in hun eigen omgeving. Het loket is laagdrempelig en blijkt in een behoefte te voorzien. De pilot zou een looptijd van één jaar hebben, maar door het succes was het budget al binnen een half jaar volledig gebruikt. We werkten daarom aan een voorstel om het loket met vijf jaar te verlengen. In 2023 hebben we met het Loko Loket onder andere de opstart van een jeugdsoos in Leens mogelijk gemaakt en is er geld beschikbaar gesteld voor de oud-en-nieuw-viering in Onnen.

Jongeren geven aan dat ze blij zijn met de mogelijkheid om zelf geld aan te kunnen vragen voor hun eigen initiatief. En al lijken de initiatieven op het eerste gezicht klein, deze jongeren maken het verschil voor hun leeftijdsgenoten en zorgen voor meer verbinding door dorps- en wijkgerichte activiteiten. Tegelijkertijd is dit loket voor Nationaal Programma Groningen een uitgelezen kans om in contact te komen met jongeren en zicht te krijgen op wat voor hen belangrijk is. Op die manier kunnen wij verder werken aan het betrekken van jongeren bij de toekomst van onze provincie. Jongeren zijn immers de toekomst van Groningen!

Groen licht voor programma's en projecten

Het bestuur van Nationaal Programma Groningen keurde in 2023 25 nieuwe projecten goed. In totaal is aan deze projecten 44,7 miljoen euro beschikbaar gesteld. Ook werd groen licht gegeven voor twee

geactualiseerde lokale programma's en voor het provinciale programma voor de periode 2024-2029. Daarnaast ging natuurlijk veel aandacht naar goedgekeurde projecten die inmiddels in uitvoering zijn. Er werden in 2023 16 projecten afgerond. Verder werd er ruim 1,24 miljoen euro beschikbaar gesteld aan Groningers die een aanvraag deden bij onze subsidieregelingen Loket Leefbaarheid en/ of het Impulsket. Vanuit het programma Energieparticipatie kregen vijf initiatieven een startsubsidie.

Slagkracht vergroten

In 2023 was Nationaal Programma Groningen vier jaar onderweg. Hoewel het nog te vroeg bleek om uitspraken te doen over de effectiviteit van het programma, wilde het bestuur wel graag meer inzicht krijgen in de uitvoering. Dit kwam mede doordat de onafhankelijke beoordelingscommissie in 2022 had benadrukt dat een goede uitvoering essentieel is voor het succes van Nationaal Programma Groningen. Daarom gaf het bestuur in 2023 opdracht tot een onderzoek naar de uitvoeringskracht van het nationaal programma.

Het onderzoek bracht in beeld in hoeverre de (verwachte) resultaten van projecten in verhouding staan tot de tijd en middelen die het kost om de projecten uit te werken en uit te voeren. De ervaring van betrokken initiatiefnemers van zowel gemeenten, provincie als Toukomst stond daarbij centraal. Uit het onderzoek kwamen concrete aanbevelingen om de uitvoering van het nationaal programma te verbeteren.

Hoeveel inspanning het kost om een project uit te werken en uit te voeren, blijkt sterk te verschillen per project en is afhankelijk van de initiatiefnemer en het programma waar het project onder valt. Er zijn grote verschillen tussen projecten als het gaat om het behalen van de gewenste resultaten. Over het algemeen vinden initiatiefnemers het lastig om de verwachte bijdrage van het project aan de

ambities van Nationaal Programma Groningen vooraf goed te onderbouwen. Ook blijkt de structuur van het nationaal programma sterk gericht op de totstandkoming van projecten. Hoe het daadwerkelijk gaat in de uitvoering blijft nog onderbelicht. Daardoor lukt het nog niet goed genoeg om binnen Nationaal Programma Groningen geleerde lessen te benoemen en deze met elkaar te delen.

Het onderzoek leverde zes concrete aanbevelingen op voor het vergroten van de slagkracht van Nationaal Programma Groningen. Waaronder het optimaliseren van het beoordelingsproces, het stimuleren van meer programmatisch werken en het versterken van het lerend vermogen van het nationaal programma. Met deze punten gaan we vanaf 2024 aan de slag om de uitvoeringskracht te vergroten.

Imago Groningen in een dip

Uit onze jaarlijkse Imagomonitor bleek dat het imago van Groningen in 2023 sterk was verslechterd. Zowel Groningers als niet-Groningers gaven een lagere waardering en ook de score op bijna alle leefaspecten, zoals opgroeien en het vinden van een baan, ging achteruit. Uit verdiepend onderzoek bleek dat dit kwam doordat Groningen begin 2023, vanwege de parlementaire enquête over gaswinning, volop én veelal negatief in het nieuws kwam. Ook de associatie van Groningen met aardbevingen nam sterk toe. Vooral bij mensen die Groningen al negatief waardeerden. Gelukkig leek het imago zich later dat jaar weer te herstellen. Uit de meting van 2024 moet blijken of dit herstel doorzet.

Nij Begun

Op 24 februari 2023 presenteerde de parlementaire enquêtecommissie aardgaswinning Groningen haar rapport 'Groningers boven gas'. Het kabinet kondigde daarop in haar reactie, met als titel 'Nij Begun', een aantal maatregelen aan om de ereschuld aan de Groningers in te lossen. Naast maatregelen op het gebied van schadeafhandeling, versterking en verduurzaming, is het de bedoeling dat regio en Rijk samen een sociale agenda en een economische agenda opstellen.

De economische agenda moet duurzame economische groei in de regio bevorderen. Het kabinet heeft middelen toegezegd voor de uitvoering, die in Nij Begun voor een substantieel deel via het nationaal programma lopen. In 2023 hebben verschillende partijen, waaronder Nationaal Programma Groningen, samen een startnotitie voor de economische agenda opgesteld. Deze notitie is in december 2023 opgeleverd en vormt de basis voor de verdere uitwerking van de economische agenda. Onder andere de baanbrekers krijgen hierbinnen naar verwachting een plek.

De leerlingen hebben echt een sprong gemaakt

Het is voor iedere middelbare scholier belangrijk om lessen filosofie te volgen. Ook, of juist, voor vmbo-leerlingen. En daar zorgde Toukomstproject ‘Filosofie op het vmbo’ voor! De pilot is inmiddels succesvol afgerond. Initiatiefnemer Eva-Anne Le Coultre: “De leerlingen waren blij dat er nu eindelijk ruimte was voor hun eigen mening.”

Na de herfstvakantie zijn er acht lessen filosofie gegeven op twee scholen: Het Hogeland College in Winsum en het Theda Mansholt College in Appingedam. Op elke school kreeg één vmbo 3-groep de les. Hierbij werden een vmbo-docent en een filosofiedocent aan elkaar gekoppeld om samen de lessen te geven. Initiatiefnemer Eva-Anne Le Coultre, vmbo-docent Tiemen Dijk en filosofiedocent Caitlin Ionescu blikken terug.

Vakdidacticus filosofie Eva-Anne Le Coultre van de Rijksuniversiteit Groningen is initiatiefnemer en de projectleider: “Filosofie is een belangrijk vak. Je leert goed nadenken, je eigen ideeën formuleren, openstaan voor meningen van anderen, constructief een gesprek voeren en nieuwe

perspectieven zien die je wereld groter maken. Voor leerlingen zelf is het goed, maar ook voor de samenleving. Voor een functionerende democratie is het nodig dat mensen in gesprek gaan en naar elkaar luisteren. Het vak ontbreekt op het vmbo en daar is geen goede reden voor. Daarom wilde ik er iets aan doen en ben ik dit project gestart.

Als projectleider keek en dacht ik mee met de docenten. Na elke les stelden we bij: wat kan beter? Het overkoepelende thema van de lessen was bijvoorbeeld ‘vrijheid’. We dachten: dat vindt iedereen interessant. Maar na een paar lessen zeiden de leerlingen: ‘Gaat het nu alweer daarover?’ Ze vonden het snel saai. Daarom hebben we dat thema losgelaten en het dichter bij hen gezocht. Zo ging het bijvoorbeeld een keer over de vraag of iedereen kinderen zou mogen krijgen. Een taboe, op het randje, maar dat werkte goed. Ze vonden er allemaal iets van. Concrete en relevante onderwerpen bleken veel beter te werken dan abstracte gedachte-experimenten.

De reacties van de leerlingen achteraf waren verschillend. Vooral positief. Wat ik terug hoorde, van de groep uit Winsum, was dat ze het heel leuk vonden dat er eindelijk ruimte was voor hun eigen mening. Ze zijn het niet gewend dat er vragen werden gesteld waarbij het echt uitmaakte wat zij dachten. Ze waren blij dat ze nu zelf een mening konden geven.

De pilot is boven verwachting goed gegaan. We hebben gemerkt dat je in korte tijd, in slechts acht lessen, zoveel kunt bereiken, de leerlingen zoveel kunt meegeven. Laat staan als je er echt een vak van maakt op het vmbo. Een kwart van het Toukomstgeld is nu besteed aan de pilot. Ik wil het project graag uitbreiden naar andere scholen.”

Tiemen Dijk is vmbo-docent op het Theda Mansholt College in Appingedam en gaf

samen met Caitlin de lessen filosofie.

Tiemen:

“Ik was meteen enthousiast toen ik hoorde over dit project. Eva-Anne vindt dat filosofie praktischer kan en niet alleen voorbehouden is aan havo- en vwo-leerlingen. Daar ben ik het mee eens. Op mijn school geef ik burgerschapsvorming en ik zag ruimte om de pilot te draaien in één van mijn derde klassen. Ik houd zelf weleens een debat in de klas als onderdeel van burgerschapsvorming.

De leerlingen gaan dan vaak de strijd aan, willen elkaar overbluffen. Goed luisteren, meningen destilleren en achterliggende argumenten bedenken, vinden ze lastig. In de filosofielessen wilden we ervoor zorgen dat ze hun vooroordelen of meningen die ze van huis uit hadden meegekregen telkens onder de loep namen. Telkens kritisch naar de inhoud en zichzelf keken. De eerste lessen moesten de leerlingen er echt inkomen en vonden ze het maar stom, want: luisteren naar elkaar. Maar dat lukte steeds beter. We gebruikten een zachte bal: als je die had, mocht je praten. Andere regels: je luistert door elkaar aan te kijken en je kunt navertellen wat de ander zei. Zo dwongen we ze goed naar elkaar te luisteren. Tempo was wel van belang. Een filmpje van een kwartier was eigenlijk al te lang, dan haakten ze af.

Sommige onderwerpen sloegen erg goed aan. De vraag of een eigenschap aangeboren of aangeleerd is bijvoorbeeld, leverde leuke discussies op. Dan voerden Caitlin en ik een toneelstukje op en moesten de leerlingen een kamp kiezen. En met argumenten komen!

Het viel op dat het muisstil was als we een onderwerp aan een filosoof koppelden. Sartre stelt bijvoorbeeld dat elk mens vrij is. Zelfs al heb je een pistool tegen je hoofd, een mens kan altijd kiezen. Ik weet nog dat de leerlingen heel erg aan stonden door de opmerking: eigenlijk als je zegt dat je niet de vrijheid hebt om te kiezen, ben je gewoon een lafaard, volgens Sartre.

Welke argumenten vind je nou het belangrijkste? Welke achterliggende waarden heb je? Daar kunnen veel leerlingen nu iets zinnigs over zeggen. Een mooi inzicht van een meisje uit de klas: 'Je hebt niet meer gelijk als je harder schreeuwt.' Daar kunnen volwassenen ook nog wat van leren."

Caitlin Ionescu geeft filosofie op het vwo van het dr. Aletta Jacobs College in Hoogezand en op Hogeschool Windesheim in Zwolle. Samen met Tiemen verzorgde ze de lessen filosofie op het Theda Mansholt College.
Caitlin:

"Wat betekent het om een mens te zijn? En hoe kan ik mijn leven het beste leiden? Bij die vragen stilstaan: dat is filosofie in mijn ogen.

Ik kan me geen passender doelgroep voor het vak bedenken dan vmbo-leerlingen. Misschien kunnen zij het wel het meest gebruiken, vooral

in de regio Appingedam. Mede omdat daar sprake is van armoede op het platteland en veel mensen opgroeien in een dorp en daar ook altijd blijven. Ze blijven binnen hun eigen kring. Filosofie helpt te reflecteren op je eigen situatie.

Ik hoopte de leerlingen mee te geven dat je veel langer stil kan staan bij dingen in het leven die gegeven zijn. Ook bij je eigen mening. Iedereen kan roepen, maar minder mensen kunnen hun mening kritisch onderzoeken en afzetten tegen die van een ander. En dan ook nog genuanceerd naar voren brengen. Dat is toch wel aardig gelukt.

Wel ben ik er wat naïef in gestapt. Die eerste les! De kinderen trokken aan elkaars haar, luisterden totaal niet. Tiemen had die les een afzijdige rol. Dat hebben we daarna anders gedaan: we gaven later echt samen de lessen.

In het begin vond de klas het maar een vreemd vak. Maar gaandeweg begonnen ze het interessant te vinden. Een onderwerp als het existentialisme van Sartre sprak bijvoorbeeld erg aan. En ook de les over het ouderschapsdiploma. Daarbij brachten we steeds een nieuwe voorwaarde in. Is IQ van belang om kinderen te mogen krijgen? Salaris? Speelt een fysieke beperking een rol? Een aantal leerlingen heeft zelf een ouder met een beperking, dus dat leverde interessante gesprekken op. Maar als het ging over de vrijheid van een Russische soldaat in Oekraïne vond de klas het algauw ver-van-z'n-bed.

De lessen sloegen uiteindelijk aan omdat de leerlingen bij de meeste andere lessen nooit op deze manier in de les mogen zitten. Het is de enige les waarbij ze zelf mogen en moeten meedenken. Ze hebben daar ook echt een sprong in gemaakt. Van schelden naar een gesprek voeren. De laatste twee lessen konden ze samen redelijkerwijs een groeps gesprek voeren over verantwoordelijkheid. Ze konden argumenteren, evalueren en bedenken welke tegenargumenten van toepassing waren. Achteraf is het een wonder dat we ze daar hebben kunnen krijgen in acht lessen."

2.

Voortgang Nationaal Programma Groningen

Nationaal Programma Groningen zet in op de volgende vier ambities: economie, werken en leren, leefbaarheid en natuur en klimaat. Zo streven we naar een verbetering van de brede welvaart voor elke Groninger en een beter imago van de provincie. Dit vormt de basis van ons programma. Al onze acties zijn gericht op het behalen van deze doelen. 2023 stond vooral in het teken van voortbouwen op alles wat sinds de start van het nationaal programma in gang is gezet.

2.1 Opbouw van het programma

Nationaal Programma Groningen is opgebouwd uit verschillende programma's, met elk een eigen focus. Het provinciaal programma richt zich op het geven van een impuls aan de hele provincie, met speciale aandacht voor de gemeenten in het aardbevingsgebied. De lokale programma's concentreren zich op de gemeenten in het aardbevingsgebied en Toukomst heeft haar focus op het mogelijk maken van initiatieven van inwoners in de hele provincie. Waar mogelijk bundelen de verschillende programma's hun krachten om zo meer impact te maken. Nationaal Programma Groningen heeft voor de verschillende programma's middelen gereserveerd. Het provinciaal programma en de lokale programma's van de gemeenten in het aardbevingsgebied kunnen aanspraak maken op het grootste deel van deze middelen. Tabel 1 laat zien hoeveel geld van Nationaal Programma Groningen er gereserveerd, toegekend en uitgegeven is per programma.

Figuur 1: Doelstellingen per ambitie

Tabel 1: Totaalbedragen per programma

	Gereserveerd (x miljoen euro)	Toegekend		Uitgegeven ¹	
		In 2023	Totaal t/m 2023	In 2023	Totaal t/m 2023
		(x miljoen euro)		(x miljoen euro)	
Gemeente Eemsdelta	129,7	0,7	72,9	4,4	27,7
Gemeente Het Hogeland	57,8	0,0	36,0	3,6	13,1
Gemeente Groningen	63,4	1,9	33,4	2,4	7,2
Gemeente Midden-Groningen	80,0	15,7	63,7	5,7	16,9
Gemeente Oldambt	34,2	9,2	16,4	1,8	4,3
Gemeente Westerkwartier	1,7	1,3	1,3	0,0	0,0
Totaal lokale programma's	366,9	28,8	223,6	17,9	69,2
Totaal provinciaal programma	195,2	13,2	168,7	14,8	69,2
Programma Bureau	48,4	-	42,1	4,5	15,8
Toukomst	99,4	3,6	75,4	7,6	15,6
Zorgprogramma	42,3	-	42,3	9,6	33,4
Hackatons	0,5	-	0,5	0,2	0,3
Programma energieparticipatie	5,0	-	3,7	0,5	1,8
Loket Leefbaarheid	10,0	-	10,0	0,8	3,2
Impulsloket	10,0	-	10,0	0,0	2,7
Erfgoed	20,0	-	20,0	0,1	3,7
Totaal speciale programma's	310,6	3,6	259,3	23,7	152,0
Onvoorzien (budget AB)	3,5	-	-	-	-
Nog te verdelen (provinciaal programma)	297,8	-	-	-	-
		-		-	-
Totaal	1.174,0	45,0	651,6	56,4	290,4

*De uitgaven in tabel 1 gaan alleen over de middelen die door Nationaal Programma Groningen zijn toegekend. Bij sommige programma's maken partijen ook gebruik van cofinanciering. Dit jaarverslag loopt vooruit op de jaarverslagen van gemeenten en provincie. Daarom hebben we gebruik gemaakt van voorlopige cijfers. Daarnaast zijn sommige projecten meerjarig, waardoor de uitgaven over meerdere jaren verspreid zijn.

Al deze programma's bestaan uit verschillende projecten. In de grafiek in figuur 2 is te zien hoe het staat met de uitvoering van deze projecten.

2.2 Effecten van het programma

Met het startkapitaal van 1,15 miljard euro van Nationaal Programma Groningen werken we aan een veelbelovende toekomst voor Groningen. Op jaarlijkse basis houden we nauwlettend in de gaten hoe de provincie ervoor staat en kijken we of zowel de brede welvaart als het imago verbeteren. We letten daarbij bijvoorbeeld op de economische situatie van de Groningers, hun gezondheid en hun welzijn. Daarnaast houden we vinger aan de pols wat betreft ontwikkelingen in de leefomgeving, zoals leefbaarheid in dorpen en wijken en trends op het gebied van biodiversiteit. Voor het monitoren van het imago vragen we Groningers en niet-Groningers naar hun waardering van Groningen.

De projecten van Nationaal Programma Groningen dragen allemaal op hun eigen manier bij aan de vier ambities. Provincie, gemeenten en Toukomst schatten met een puntenverdeling in hoe een bepaald project bijdraagt aan de ambities. Dit doen ze door honderd punten te verdelen over de ambities.

Figuur 3 laat van alle projecten zien hoe de punten over de ambities verdeeld zijn. Veel projecten richten zich niet op alle ambities, ze focussen zich op twee of drie. Het is belangrijk om te vermelden dat in figuur 3 alle projecten even zwaar tellen ongeacht hun omvang. In figuur 4 is te zien hoeveel middelen per ambitie worden ingezet.

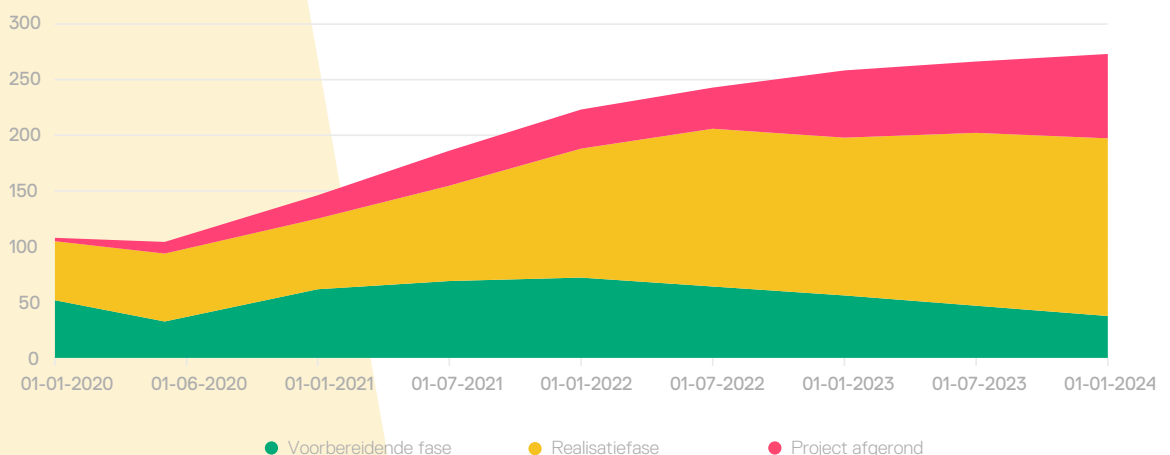
Jaarlijks laten we een monitor opstellen om de impact van het programma te meten.¹ Deze monitor verschaft inzicht in de voortgang van onze twee belangrijkste doelen: het verbeteren van de brede welvaart en het imago van Groningen. We vergelijken de ontwikkeling vervolgens met de uitgevoerde nulmeting. Voor de monitoring van de brede welvaart gebruiken we bestaande gegevens, zoals de brede welvaartsmonitor van het Centraal Bureau voor de Statistiek. Wat betreft de ontwikkeling van het imago, gebruiken we de imagomonitor. Deze is in 2020 ontwikkeld op verzoek van Nationaal Programma Groningen.²

Uit de monitor 2023 blijkt dat Groningen nog altijd voor een grote opgave staat. De brede welvaart ontwikkelt zich weliswaar positief, maar andere regio's in Nederland doen het beter waardoor op dit punt het verschil groter wordt. Ondanks dat laat Groningen op het gebied van economie en werken en leren een positieve ontwikkeling zien. Dit leidt alleen nog niet tot een bovengemiddelde groei van de brede welvaart. Hiervoor is het nodig dat Groningen ook op het gebied van leefbaarheid en natuur en klimaat verdere stappen zet. Uit de imagomonitor bleek dat het imago van Groningen begin 2023 verslechterde.

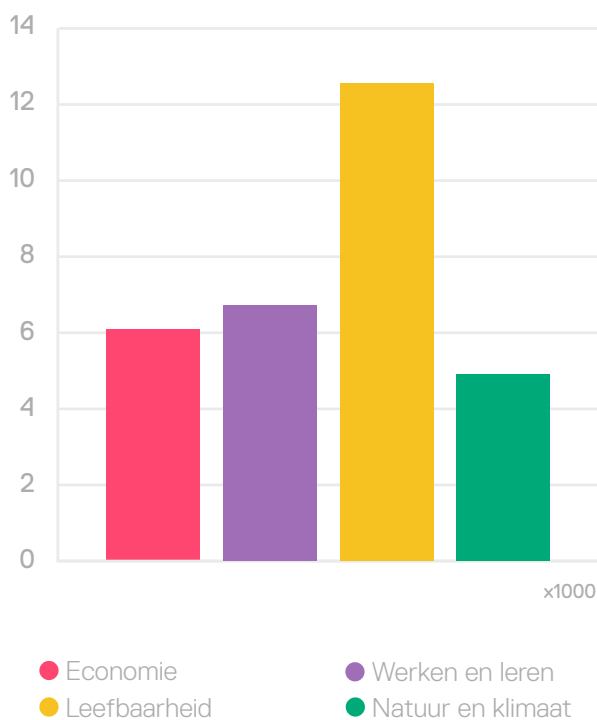
¹De monitor van Nationaal Programma Groningen wordt opgesteld door een consortium, bestaande uit E&E Advies, CMO Stamm en Aletta Advies.

²De methodiek voor de imagomonitor is ontwikkeld door Martin Boisen (For the Love of Place), Sierdjan Koster (Rijksuniversiteit Groningen) en Karel Jan Alsem en Jan Wever (Hanzehogeschool Groningen). Verian is de partij die jaarlijks het onderzoek voor de imagomonitor uitvoert.

Figuur 2: Totaal aantal projecten per fase

Figuur 3: Puntenverdeling over de vier ambities

Figuur 4: Inzet middelen per ambitie in miljoenen euro's

Uit verdiepend onderzoek, uitgevoerd rond de zomer van 2023, kwam naar voren dat dit te maken had met de vele, veelal negatieve, berichtgeving rondom de parlementaire enquête gaswinning. Het onderzoek liet ook een voorzichtig herstel van de imagoscore zien.

Voor veel indicatoren uit de monitor komen de gegevens met vertraging beschikbaar. In feite blikt de monitor terug op de situatie van twee jaar geleden. Op dat moment was Nationaal Programma Groningen nog maar kort van start. Veel projecten zaten nog in de opstartfase of net in de uitvoering. Het bestuur besloot daarom in 2022 de tussentijdse evaluatie niet in 2023 te laten plaatsvinden. Het zou dan nog niet mogelijk zijn om uitspraken te doen over de effectiviteit van Nationaal Programma Groningen. Wel zijn er in 2023 onderzoeken uitgevoerd naar de inrichting en

besturing van het nationaal programma en is de uitvoeringskracht onder de loep genomen.

2.3 Baanbrekers

In 2023 zette het bestuur van Nationaal Programma Groningen gesprekken over de toekomstige koers voor het tweede deel van Nationaal Programma Groningen (2024-2029) voort. Het bestuur heeft er vanaf 2021 voor gekozen om in te zetten op een aantal economisch structuurversterkende thema's, onder de naam 'baanbrekers'. Het doel hiervan is de bijdrage aan de ambitie economie, en daarmee aan de brede welvaart in het geheel, te vergroten.

In 2023 maakte het algemeen bestuur een keuze voor vier baanbrekers waarop Nationaal Programma Groningen in de toekomst gaat inzetten: waterstofeconomie, landbouw en voedsel, gezondheid en vrijetijdseconomie. Het bestuur heeft ook een vijfde baanbreker in het vizier, namelijk circulaire economie. Op basis van nader onderzoek naar de kansen en mogelijkheden, zal het bestuur begin 2024 een besluit nemen over deze baanbreker. Het onderwerp onderwijs en arbeidsmarkt is van belang voor alle baanbrekers. Daarom is dit geen aparte baanbreker, maar een overkoepelend thema. Het bestuur stelde

Benieuwd naar de resultaten? De rapportages kun je terugvinden onder 'monitoring' bij downloads op onze website

2,25 miljoen euro beschikbaar voor de uitwerking van de baanbrekers in concrete plannen. Voor gezondheidstechnologie en landbouw en voedsel zijn deze plannen in 2023 in uitgewerkt. Voor de overige baanbrekers volgt dit in de loop van 2024.

2.4 Governance

Na de eerste jaren van Nationaal Programma Groningen ontstond er behoefte om de inrichting en besturing van het programma tegen het licht te houden. Daarnaast stelt Nij Begun dat de nieuwe focus van Nationaal Programma Groningen in de toekomst vraagt om aanpassingen in de governance en rechtsvorm. Dit leidde ertoe dat het bestuur aan Rijksuniversiteit Groningen - Campus Fryslân heeft gevraagd om de huidige governance van Nationaal Programma Groningen te evalueren en te adviseren over een toekomstig bestuursmodel. Het onderzoeksteam leverde hierover twee adviezen op en kwam tot een aantal aanbevelingen gericht op de omvang, samenstelling en bevoegdheid van het bestuur. Ook deed zij voorstellen voor de organisatievorm van het toekomstige nationaal programma in het kader van de ontwikkelingen omtrent Nij Begun.

2.5 Financiële ontwikkelingen

Per 1 januari 2023 kwam voor vijf gemeenten gezamenlijk een aanvullend bedrag van 114,75 miljoen euro beschikbaar. Het algemeen bestuur had op 31 oktober 2022 besloten dit bedrag, volgens de afspraken uit de aanvullende bestuursovereenkomst en de afgesproken verdeelsleutel, toe te voegen aan de trekkingsrechten van de gemeenten. Vanaf 2023 konden gemeenten aanvragen indienen om deze middelen in te zetten voor projecten. Daarnaast besloot het Rijk in 2023 een indexatie toe te passen op het resterende programmabudget. Dat betekende dat het

startkapitaal van Nationaal Programma Groningen met 18,6 miljoen euro toenam. Op 6 november 2023 heeft het algemeen bestuur de indexatiemiddelen verdeeld en toegekend aan de gemeenten, provincie, Toukomst en het programmabureau.

In 2020 had Nationaal Programma Groningen een financiële meevaller ter hoogte van 5,7 miljoen euro. Voor de projecten uit de eerste jaren van het nationaal programma was de afdracht van de btw-lasten lager dan begroot. Dit resulteerde in een overschot op de begroting. Dit bedrag is door het algemeen bestuur opzijgezet in een post onvoorzien. In datzelfde jaar besloot het bestuur dat de reservering van 1,7 miljoen euro voor het programma van de gemeente Westerkwartier gedekt werd uit deze post. In 2021 benutte het bestuur de post onvoorzien om de uitvoering van de hackathon-aanpak voor een periode van drie jaar mogelijk te maken en stelde hiervoor 0,5 miljoen euro beschikbaar. Daarmee was het resterende budget van de post onvoorzien in 2023 3,5 miljoen euro.

2.6 Imagoverbetering

Uit de imagomonitor blijkt dat Groningen voor een uitdaging staat als het gaat om het imago van de provincie. Het beïnvloeden van het imago van Groningen is complex; niemand gaat erover, maar iedereen heeft invloed. Daarom is het van belang om als bedrijven, inwoners, instellingen en overheden samen te werken aan het imago. Alleen door samen het merk en het verhaal van Groningen uit te dragen, kunnen we ons imago versterken.

Al een aantal jaren is Nationaal Programma Groningen samen met de provincie Groningen, het Akkoord van Groningen en de gemeente Groningen aan de slag met deze uitdaging. De partijen verstrekten een subsidie aan Marketing Groningen voor het uitvoeren van een opdracht

gericht op merkmanagement. Zij organiseerde, met behulp van deze subsidie, in 2023 twee roadshows voor bedrijven, overheden, inwoners en instellingen. Samen werkten zij aan een verhaal van Groningen dat inspireert en goed overdraagbaar is. Ook leverde Marketing Groningen de online toolkit Tools voor Trots op. Hier kan iedereen gebruik van maken om het verhaal van Groningen op de juiste manier te vertellen.

Om goed invulling te kunnen geven aan imagoverbetering en merkmanagement is het belangrijk om ook op organisatorisch vlak een aantal zaken te doordenken. Want hoe geef je uitvoering aan imagoversterking? Wie is opdrachtgever? En welke bestuursstructuur past daarbij? In 2023 is door de samenwerkende partijen, onder begeleiding van Lysias Advies en Martin Boisen van For the love of Place, gewerkt aan de beantwoording van deze vragen en is een plan voor 2024 gemaakt.

2.7 Scholenchallenge 'Wij hebben de toekomst'

Nationaal Programma Groningen maakt werk van het actief betrekken van jongeren bij het programma. Het is immers hun toekomst waar we aan werken. Daarom beleefde scholenchallenge 'Wij hebben de toekomst' in 2023 haar tweede editie. Dit keer stond het thema 'voedsel' centraal. In totaal deden 42 teams mee, bestaande uit ongeveer 270 leerlingen en studenten van middelbare scholen en mbo's uit Groningen, Friesland en Drenthe.

De teams werkten allemaal aan verschillende vraagstukken rondom het thema voedsel en bedachten allerlei unieke oplossingen. Na een periode van acht weken, waarin ze hun ideeën verder uitwerkten tot een uitvoerbare oplossing, presenteerden ze het resultaat voor een jury. Voor de drie winnende teams is 10 duizend euro beschikbaar om hun plan door te ontwikkelen en uit te voeren.

De winnaars bedachten de volgende oplossingen:

- Het verbouwen van gewassen op draaibare panelen die in spiraalvorm de lucht ingaan, zodat je ruimte kunt besparen.
- Een 'Urban farming'-plan om toenemende voedselschaarste tegen te gaan, waarbij acetataat gebruikt wordt om de productie te verbeteren.
- Een moestuin op het dak van de fietsenstalling van de betreffende school, een combinatie van urban farming en educatie.

De scholenchallenge was opnieuw een groot succes en de derde editie is in voorbereiding. Het thema 'slimme zorg' staat dan centraal. Een onderwerp dat ook goed aansluit op de baanbreker gezondheid.

2.8 Trainees

In de zomer van 2023 zwaaide onze eerste lichter van zes trainees af. Vanaf 2021 voerden zij in drie periodes van acht maanden bij gemeenten en provincie opdrachten uit, gelieerd aan Nationaal Programma Groningen. Dat beviel zo goed dat direct na de zomer acht nieuwe trainees van start gingen. Waarbij de gemeenten Eemsdelta en Het Hogeland in deze nieuwe ronde plek boden voor elk een extra trainee. De komende tijd werken zij aan diverse en uitdagende opdrachten, variërend van de uitwerking van maatregelen uit Nij Begun tot de organisatie en communicatie van Tijd voor Toekomst. VONK Traineeships begeleidt de trainees in hun persoonlijke ontwikkeling, terwijl ze in de praktijk het vak van ambtenaar onder de knie krijgen. Dat deze aanpak werkt, blijkt uit het feit dat de trainees uit de eerste ronde inmiddels allemaal een passende baan hebben gevonden, van wie de meeste bij de overheid.

3.

Voortgang lokale en provinciale programma's

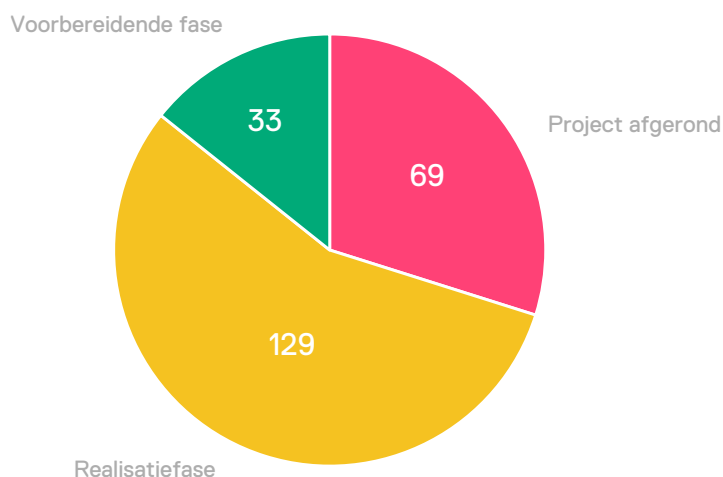
De provincie Groningen en de gemeenten in het aardbevingsgebied voeren samen met inwoners, bedrijven en organisaties provinciale en lokale programma's uit. Deze programma's dragen bij aan een goede toekomst voor Groningers. Projecten binnen de programma's verbeteren de leefomgeving in dorpen en wijken, stimuleren talentontwikkeling bij kinderen én volwassenen, creëren werkgelegenheid en vergroten de biodiversiteit.

Voor elk van de gemeenten én voor de provincie stellen we geld beschikbaar voor een impuls aan de brede welvaart en het imago.

3.1 Lokaal programma gemeente Eemsdelta

Het lokaal programma gemeente Eemsdelta stoomt door in 2023. De focus lag daarbij op de uitvoering van projecten. Naarmate het programma vordert, wordt duidelijker wat voor de gemeente en de inwoners de belangrijkste prioriteit is, namelijk: een gezonde sociale en fysieke basis onder de voorzieningen, dichtbij en direct te ervaren door de inwoners. Om de inwoners ook na de versterkingsoperatie weer perspectief te bieden, kiest de gemeente ervoor om in veel van de dorpen in Eemsdelta een plus te zetten op de versterking van dorpshuizen, sportaccommodaties en ander

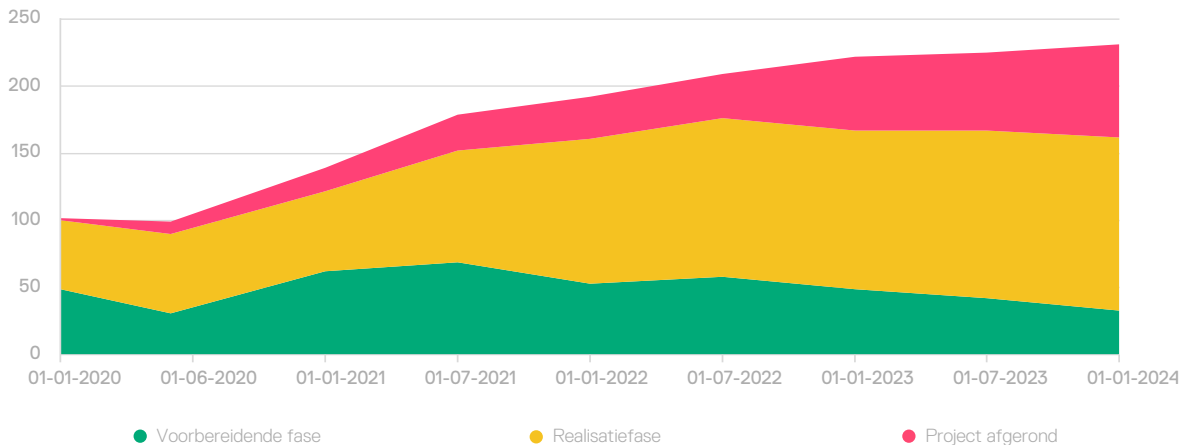
Figuur 5: Fase van lokale en provinciale projecten

Figuur 6: Totaal aantal projecten per fase

voorzieningenaanbod. Deze plus kan bestaan uit het toevoegen van nieuwe elementen of het verbeteren van de kwaliteit van de voorzieningen.

Ook perspectief bieden aan kinderen en jongeren is een belangrijk thema in Eemsdelta. Een voorbeeld daarvan is de gloednieuwe campus in Appingedam, waar het voorgezet- en beroepsonderwijs worden gecombineerd en verbonden aan de maatschappij en toekomstige werkgevers. Op deze manier probeert Eemsdelta de jongeren een goede opleiding te bieden en te binden aan de provincie Groningen en Eemsdelta. De ontwikkeling van de campus is nog niet klaar. De komende jaren zal dit nog verder vorm krijgen, bijvoorbeeld in het inhoudelijke programma en de inrichting van het gebied rond de campus.

Verder kwam het project rond de 'Deelslee' positief in het nieuws. Dit project, dat het delen van elektrische auto's mogelijk maakt, won de Natuur- en Milieu Award. Deelslee is in 2020 gestart als initiatief van de voormalige gemeente Loppersum samen met de dorpsverenigingen, de zorgcoöperaties en de energiecoöperaties. Deelslee heeft inmiddels 400 deelnemers en vanaf september staan in alle zeventien dorpen twee deelauto's.

In 2023 deed de gemeente Eemsdelta één nieuwe projectaanvraag voor een verbetering van de omgeving rond Eelwerd. Op deze locatie realiseren betrokken partijen een aantal nieuwe zorgwoningen en dat vormt een mooie aanleiding om ook de omgeving aan te pakken. De gemeente creëert onder meer een groene overgang tussen Eelwerd en het wierdelandschap. Daarnaast wordt de ijsbaan verplaatst en verbeterd. Het bestuur keurde dit project in november 2023 goed.

Een aandachtspunt binnen het programma van Eemsdelta is de stijging van bouwkosten. Door de inflatie zijn deze kosten flink opgelopen en dat leidt vaak tot vertraging of zelfs stilstand. De gemeente doet er alles aan om te zorgen dat projecten, waarbij dit speelt, uitgevoerd worden en tot een goed einde komen.

Lees meer over het lokaal programma van Eemsdelta.

3.2 Lokaal programma gemeente Het Hogeland

Het jaar 2023 stond binnen gemeente Het Hogeland in het teken van de uitvoering en het actualiseren van het lokaal programmaplan, waarin ze meer focus aanbracht voor de periode 2023-2030. In oktober 2023 heeft het algemeen bestuur de actualisatie van het plan goedgekeurd. Dat betekent dat de gemeente tot aan 2030 met middelen vanuit het nationaal programma vooral inzet op de ontwikkeling van projecten die aansluiten bij de pijlers 'toekomstbestendige bedrijvigheid' en 'waterrecreatie'.

Hoewel de gemeente in 2023 geen projectaanvragen heeft ingediend, zijn de huidige en toekomstige projecten volop in beweging. De voorbereidingen voor de eerste projectaanvragen vanuit het lokaal programmaplan 2023-2030 zijn in september 2023 gestart. De ontwikkeling van het Oude Diepgebied in de driehoek Winsum-Sauwerd-Garnwerd is het project dat de gemeente daarin als eerst oppakt.

De lopende projecten zijn stuk voor stuk verder gekomen in de realisatie. Het project Tijd voor Toekomst is medio 2023 gestart op meerdere scholen. Elke school ontwikkelde een individuele aanpak, toegespitst op de eigen school. Tegelijkertijd lieten ze geen kans onbenut om ook vooral van elkaar te leren. Het Werelderfgoedcentrum Waddenzee (WEC) kreeg langzaam vorm. Gerecyclede spijkerbroeken van Groningers gaan de toekomstige bezoekers 'warm' houden, deze dienen als isolatiemateriaal. De werkzaamheden aan Waterwerken Zoutkamp zijn in februari 2023 feestelijk afgetrapt en inmiddels krijgt de nieuwe sluis vorm.

Daarnaast werkten de initiatiefnemers van bijvoorbeeld Kunstcentrum de Ploeg in Wehe-den Hoorn en Tocamaheerd in Uithuizen de laatste obstakels weg om het pad vrij te maken voor een succesvolle uitvoering. In 2024 starten deze projecten met de realisatiefase.

Lees meer over het lokaal programma van Het Hogeland.

Ook stond 2023 in het teken van het succesvol afronden van projecten, zoals Enne Jans Heerd en Vakland Het Hogeland. De Enne Jans Heerd heeft een glorieuze eerste zomer gehad als locatie voor de voorstelling Ripperda van Toukomstproject Zummerbühne. Vakland Het Hogeland is succesvol afgesloten met een vermakelijk, educatief circus dat door heel de gemeente is getrokken met in totaal 5.000 bezoekers. Bovendien werd er vanuit het project een doorstart gemaakt naar de Gebiedscoöperatie, zodat de werk- leertrajecten, cursussen en initiatieven gewaarborgd blijven voor de inwoners van Het Hogeland.

3.3 Lokaal programma gemeente Groningen

In 2023 zijn met alle lopende projecten van het lokaal programma gemeente Groningen mooie vorderingen gemaakt. Het merendeel van de projecten zit inmiddels in de realisatiefase en verloopt volgens planning. Ook zijn twee nieuwe aanvragen goedgekeurd en aan het eind van 2023 heeft de gemeente een nieuwe aanvraag gedaan voor een langjarig project op het gebied van biodiversiteit en klimaatadaptatie.

In 2023 bleek hoe goed sommige lopende projecten elkaar aanvullen, bijvoorbeeld de projecten Wijkondersteuner en Wijkbudget. Het project Wijkondersteuner zorgde ervoor dat bewoners in 2023 niet alleen ondersteuning, advisering en stimulering van hun initiatieven kregen, maar dat plannen onderling ook handig aan elkaar werden gekoppeld. Vervolgens werden vanuit het project Wijkbudget de eerste initiatieven ook daadwerkelijk gerealiseerd. Ook de Buddyacademie behaalde in 2023 weer mooie resultaten door het geven van trainingen over armoedestress aan scholen en kinderopvangorganisaties, maar vooral ook door het begeleiden van deelnemers richting werk

en opleiding. Dat dit Groningse project voor het verbeteren van fysieke en mentale gesteldheid van groot belang is, bleek uit de grote belangstelling voor dit project. Zo verzorgde het project presentaties aan gemeenten en hogescholen en ontvingen ze minister Schouten voor een werkbezoek. Ook leverde het project een bijdrage aan het wetenschappelijke tv-programma 'Focus'.

In Ten Post gebeurde er in 2023 veel in de drie lopende projecten. De gemeente startte met de aanpak van het dorpshuis in Ten Post en werkte hiervoor aan een definitief ontwerp. Vanaf november kreeg de openbare ruimte op een aantal plekken een impuls en liet de gemeente onderzoek verrichten naar verkeersmaatregelen in Ten Post. Deze dragen bij aan de leefbaarheid en verkeersveiligheid. De subsidieregeling Energieneutraal Ten Post bleek vanaf de openstelling een groot succes. Hiervan profiteert ook het lokale midden- en kleinbedrijf, omdat zij veelal de opdrachten tot verduurzaming van woningen krijgen.

Ook in Ten Boer en Woltersum timmerde de gemeente – letterlijk en figuurlijk – hard aan de weg. In 2023 is in Ten Boer basisschool De Poort in gebruik genomen. Middelen van Nationaal Programma Groningen zorgden ervoor dat ook de directe omgeving van de school passend kon worden ingericht. Ook op andere plekken investeerde de gemeente in de leefbaarheid. Zo plaatste de gemeente in Woltersum onder andere een windmolen voor het dorp.

Tot slot was er ook aandacht voor de kleinere dorpen in de gemeente. Zo heeft St. Annen sinds 2023 een mooie pluktuin en een aantrekkelijke dorpsentree. Op andere plekken zijn diverse ommetjes door het Groninger landschap aangelegd, onder meer rond de kerk in Winneweer.

Lees meer over het lokaal programma van de gemeente Groningen.

Mijn schuld werd teruggebracht tot 1.400 euro. Ik kon het bijna niet geloven

Door drank, drugs, heel veel feesten en de gedwongen verkoop van zijn huis raakte Hafed (47) in de schulden. Niet een beetje, maar een ton. Zijn leven ging bergafwaarts. Totdat hij begin 2023 hulp kreeg van Team Eropaf, vanuit project IJsberg. Hafed: “Ik zie weer een toekomst, ik kan weer meedraaien in de maatschappij.”

Eigenlijk was er tot 2010 niet zo veel aan de hand in het leven van Hafed. Hij had een vaste baan, een koophuis en geen problemen. Totdat hij steeds meer ging nadenken over zijn jeugd. Hij wilde onderzoeken wat er nou allemaal precies gebeurd was. Hafed: “Ik ben geboren in Marokko. Mijn ouders gingen scheiden toen ik een jaar was en ik bleef bij mijn moeder. We waren nomaden. Op mijn twaalfde stond er ineens een man voor mijn neus die zei: ‘Ik ben je vader.’ Hij nam me mee naar Nederland. Twee jaar heb ik bij hem gewoond. Toen moest ik naar een internaat, want het ging thuis echt niet meer. We hadden veel ruzie. Tot mijn achttiende heb ik in dat internaat gewoond.”

Alleen op de wereld

Deze grote gebeurtenissen had Hafed nooit verwerkt. Het leek ook alsof hij er geen last van had. Totdat het dus begon te knagen en hij in 2010 naar Marokko ging. “Ik was nieuwsgierig. Maar daar werd alles opgerakeld. Er werden

dingen bekend die ik niet wist. Dingen bleken anders gegaan te zijn dan ik altijd had gedacht. Het was zo’n rare situatie. Toen kwam alles los. Ik kreeg psychische problemen, maar kon daar niet mee dealen. Ik onderdrukte van alles en vluchtte in drugs, drank en feesten tot ’s morgensvroeg. Uiteindelijk was ik bijna elke dag onder invloed.”

Een paar maanden na zijn bezoek aan Marokko raakte Hafed zijn baan kwijt, door zijn gebruik. “Daardoor kon ik na een tijdje ook mijn hypotheek niet meer betalen. Ik kreeg ook een houding van: stik er allemaal maar in.” In 2013 werd zijn huis vanwege de betalingsachterstand in beslag genomen en verkocht via een veiling. De schuld van Hafed daardoor? Een ton. “Toen ging het helemaal bergafwaarts. De jaren erna sliep ik overal en nergens: bij vrienden bijvoorbeeld. Toen ik later een uitkering kreeg, kon ik een huisje huren. Maar die ton schuld bleef. Deurwaarders bleven komen, ik huurde weer een ander huis, weer deurwaarders, weer een ander huisje. Ik werkte nog steeds niet, dat lukte niet door alle problemen. Niemand nam me serieus. Ik voelde me echt alleen op de wereld.”

Die ene brief

In 2016 kwam er eindelijk weer wat geluk op Hafeds pad: hij ontmoette zijn vrouw. Ze accepteerde hem zoals hij was: dronken, nuchter, het maakte niet uit. “Ik geloofde het in het begin bijna niet. Zij is ook Marokkaanse en had in Marokko werk. In 2019 kregen we onze dochter. En ondanks de schulden leek het iets beter te gaan. Soms was het zelfs even rustig qua deurwaarders. In 2021 kwam mijn vrouw

echt hier wonen, we konden samen een huisje huren. Onze zoon werd toen ook geboren. Inmiddels was ik gelukkig van de drank en drugs af. Dankzij de steun van mijn vrouw.”

En toen kwam de brief van de deurwaarder: de schuld was opgelopen tot 108.000 euro. “Het bleef me achtervolgen. Mijn vrouw en ik keken elkaar aan: hier komen we nooit meer uit. Ik probeerde wel van alles om regelingen te treffen met schuldeisers, maar dat lukte niet. Ik heb zo veel rondgebeld, maar het hielp allemaal niets. Je dweilt met de kraan open. De ene maand betaalden we bijvoorbeeld de zorgverzekeringen, de maand erna weer gas, water en licht. We konden ook niks leuks met de kinderen doen. Gelukkig woonden we bij een speeltuin; al had ik nauwelijks energie om daar vrolijk met ze te spelen. En we gingen elke week naar de Voedselbank. Ik had door mijn problemen nog geen werk en mijn vrouw mocht hier nog niet aan de slag. Eerlijk: ik stond in de overlevingsstand.”

Bijna niet geloven

Eén maand huur niet betalen zorgde er uiteindelijk voor dat Hafed en zijn gezin bij Team Eropaf in beeld kwamen. “Het bleek onze redding. De verhuurder had aan de gemeente doorgegeven dat we niet hadden betaald en toen klopte er iemand van Team Eropaf bij ons aan, in 2023. Eerst dacht ik wel: waar bemoei je je mee? Maar al snel was ik superblij. Een compleet nieuwe wereld ging er voor ons open. Het team bracht alle schulden in kaart en zorgde voor betalingsregelingen met schuldeisers. Sommige schulden werden zelfs kwijtgescholden. Die mensen zijn echt als een leeuw voor me gaan vechten. Mijn schuld werd teruggebracht tot 1400 euro. Ik kon het bijna niet geloven.”

Verjaardagscadeautjes

Door de positieve wending die zijn leven nam, kon Hafed ook zijn psychische problemen verwerken. “Daardoor hoop ik binnenkort ook weer aan het werk te kunnen. Eind 2024 denk ik helemaal schuldenvrij te zijn. Maar het sowieso al zo fijn dat ik nu zo’n 450 euro te besteden heb per maand aan boodschappen. Dat we niet meer naar de Voedselbank hoeven. Dat de Kinderbijslag ook echt naar de kinderen gaat, naar hun kleding of verjaardagscadeautjes.”

Het contact met Team Eropaf zette meer in gang. Het team wees Hafed op alle mogelijkheden. “Dat er vanuit verschillende fondsen en stichtingen financiële steun is voor sporten en zwemmen van de kinderen bijvoorbeeld. Of voor het repareren van je kapotte wasmachine. Als je in de problemen zit, denk je daar helemaal niet aan. Team Eropaf heeft ons daar allemaal op gewezen.”

Gelukkige momenten

Niets dan lof dus van Hafed voor het team. “Ze hebben ons leven echt rooskleurig gemaakt. We zien weer een toekomst, kunnen weer meedraaien in de maatschappij. Zonder dit team was dat niet gelukt. Ik heb jaren geprobeerd wat hen in drie maanden is gelukt. De toekomst? Die zie ik heel positief. Ik voel me als een jonge hond, zo vrij weer. Mijn vrouw gaat naar school voor de Nederlandse taal en we hopen uiteindelijk allebei weer een baan te vinden. Uiteindelijk maakt geld niet gelukkig, maar je bent wel ongelukkig als je het niet hebt. Ik kan nu weer de gelukkige momenten vinden. Heb weer energie om met mijn kinderen in de speeltuin te spelen, om samen te fietsen. Het team heeft zo veel betekent in mijn leven.”

IJsberg valt onder Lokaal programma Midden-Groningen. Het project is er voor huishoudens met problematische schulden, die voor een groot deel niet bekend zijn bij de hulpverlening. Het gaat hierbij om 5.000 huishoudens van de gemeente Midden-Groningen die zeker 25 miljoen euro aan schulden hebben. Zij leven in een langdurige schuldsituatie wat allemaal bijkomende problemen met zich meebrengt zoals stress, gezondheidsproblematiek, werkloosheid en eenzaamheid. Het doel van dit project is om met Team Eropaf deze groep mensen actief op te zoeken en te ondersteunen. Want juist door de stress, schaamte en schaarste zoeken deze mensen zelf geen hulp.

3.4 Lokaal programma gemeente Midden-Groningen

In 2023 stond ook de gemeente Midden-Groningen niet stil. Zo werd een tweede fase van projecten Hoogezand Noord en Tijd voor Toekomst goedgekeurd. De aanvraag voor het project Versterken Inwonerinitiatieven werd afgewezen door het algemeen bestuur. De gemeente werkt aan een alternatief voorstel dat invulling geeft aan betrokkenheid van inwoners en tegelijkertijd past bij het programmakader van Nationaal Programma Groningen.

De inwoners van Midden-Groningen gaven ook in 2023 inhoud aan het programma. Vooral binnen het project Dorps- en wijkplannen participeerden inwoners intensief. Honderden inwoners gingen zelf aan de slag met plannen voor hun dorp of wijk. Een ander voorbeeld is Jongeren pitchten cultuurprojecten, waar jongeren zelf invulling geven aan culturele initiatieven. Dankzij hen opent binnenkort een escaperoom bij de Fraylemaborg, was er een poëziefestival en is een theaterproductie op de skatebaan in voorbereiding.

Veel van de projecten die de gemeente samen met welzijnsorganisaties uitvoert, zijn erop gericht om inwoners zelf weer regie op hun leven te geven. Ervaringsdeskundigen spelen daarin veelal een cruciale rol. En soms werkt het beter om juist te kiezen voor een andere invalshoek. Zo koppelt het project Moeders voor Midden-Groningen studenten, die juist geen ervaring als ouder hebben, aan aanstaande moeders. Zij weten het niet beter dan de moeder, maar staan naast de ouders en bedenken samen oplossingen.

Midden-Groningen laat zien wat ze doet. Nationaal Programma Groningen betekent echt iets voor de toekomst van de inwoners. Midden-Groningen vertelde daarom verhalen van inwoners in een serie van veertien artikelen in het huis-aan-huisblad. De gemeente ging ook de dorpen in met drie zogenaamde stampotbijeenkomsten. Op Valentijnsdag stond de gemeente bij het Aletta Jacobscollege, waar jongeren in de rij stonden voor een 'Hart voor Midden-Groningen' foto.

Naast het geld vanuit Nationaal Programma Groningen, realiseerde de gemeente bijna 15 miljoen euro aan cofinanciering.

Lees meer over het lokaal programma van de gemeente Midden-Groningen.

Daarnaast heeft het geld van het nationaal programma ook kansen en middelen gebracht die anders niet beschikbaar of haalbaar waren geweest voor de gemeente. Denk bijvoorbeeld aan inzet van middelen van Nationaal Programma Groningen als cofinanciering bij aanvragen bij andere fondsen en private investeringen in projecten. Het totaalbedrag hiervan is op dit moment ruim 98 miljoen euro. Dat is 220% bovenop het tot nu toe beschikbaar gestelde geld vanuit het nationaal programma. In 2023 zijn vanuit de regionale deskundigenpool de kansen voor een revolverende inzet van middelen verder onderzocht. Dit heeft geleid tot een overzicht van kansen, samenwerkingen en mogelijke verdienmodellen binnen de projecten.

De gemeente wil dat de projecten niet stoppen als het beschikbare geld op is. Veel projecten hebben niet alleen een inhoudelijk resultaat, maar ook een beoogd en langdurig resultaat in de vorm van bijvoorbeeld een vernieuwende werkwijze. In 2023 zijn binnen alle projecten afspraken gemaakt over de toekomst van de projecten.

3.5 Lokaal programma gemeente Oldambt

In 2023 is er veel gebeurd binnen het lokaal programma van de gemeente Oldambt. De Graanrepubliek in Bad Nieuweschans is als project afgerond en in maart officieel geopend. Als ware hub binnen de gemeente organiseert de Graanrepubliek met Oldambtster trots regelmatig evenementen en proeverijen. Dit nodigt uit om ook de omgeving van deze locatie verder in ere te herstellen.

Het Digitaal centrum is één van de twee projecten die in 2023 is aangevraagd. Dit centrum, in de binnenstad van Winschoten, gaat zich richten op het digitaal vaardiger maken van de ondernemers en inwoners van Oldambt. Daarbij zoekt het centrum verbinding met lokale en regionale onderwijsinstellingen, diverse maatschappelijke organisaties en het bedrijfsleven. Om zo inwoners meer kansen

te bieden om zich te ontwikkelen. Het bestuur keurde dit project in 2023 onder voorwaarden goed en naar verwachting krijgt dit project in 2024 een definitief akkoord. Een project dat inmiddels van start kan, is het project Centrumontwikkeling Winschoten. Dit project kreeg in 2023 groen licht van het bestuur. Perspectief voor het centrum van Winschoten is het doel. De binnenstad krijgt een impuls door de aantrekkelijkheid te vergroten.

Daarnaast is het omvangrijke Koepelproject Graanrepubliek 2.0 van start gegaan met bijna alle deelprojecten. Dit project, of eigenlijk programma, geeft een forse en vernieuwende impuls aan de aloude kracht en faam van Oldambt als Graanrepubliek. Daarbij wordt gebruik gemaakt van haar geschiedenis, maar zal ook opnieuw geschiedenis worden geschreven. Door Oldambtster boerderijen en erven in ere te herstellen, krijgen deze nieuw toekomstperspectief. Door dit te verbinden met kansen voor onderwijs, jeugd, arbeidsmarkt, cultuur en toerisme, versterkt Oldambt het organiserend vermogen in de regio. In 2023 deed de gemeente voorbereidende werkzaamheden, om zo een soepele uitvoering van het programma mogelijk te maken. Veel tijd ging zitten in de subsidietoekenning voor de deelprojecten en de bijbehorende staatssteunvraagstukken.

Lees meer over het lokaal programma van de gemeente Oldambt.

De gemeente Oldambt heeft inmiddels een deel van de voor de gemeente beschikbare middelen aangevraagd. In september 2023 startte de gemeente met de actualisatie van het lokaal programmaplan. Voor de actualisatie voerde de gemeente uitgebreide analyses uit, waarbij alle projecten tegen het licht zijn gehouden. Ook het organiseren van een festival, met presentaties van de projecten en ruimte voor inwonersparticipatie, vormde een belangrijke schakel. De actualisatie van het programmaplan rondt Oldambt in het voorjaar van 2024 verder af.

3.6 Lokaal programma gemeente Westerkwartier

Het Middag-Humsterland, het enige Nationaal Landschap van de provincie Groningen, is een gebied om trots op te zijn. Met haar rijke geschiedenis en cultuurhistorische identiteit biedt het gebied volop kansen. In het lokaal programmaplan is invulling gegeven aan een viertal pijlers die belangrijk zijn voor Middag-Humsterland, namelijk; landschap & natuur, recreatie, toerisme & economie, leefbaarheid & gezondheid en energietransitie & klimaatadaptatie. Als rode draad door het lokaal programmaplan loopt het Westerkwartierse DNA (Dichtbij, Nuchter en Ambitieuw). De gemeente staat dicht bij de inwoners en heeft een nuchtere aanpakkersmentaliteit om de ambities voor het Middag-Humsterland te realiseren. Met het lokaal programmaplan ligt de nadruk op de bijzonderheid van het Middag-Humsterland en wordt er gesproken over waarom het Middag-Humsterland belangrijk is voor het Westerkwartier én voor Groningen. Oftewel Middag-Humsterland, 'n löt uut de lödderij!

In 2023 deed de gemeente twee aanvragen voor projecten en deze keurde het bestuur beide goed. Eén van de projecten is Aduarderdiep. Het project richt zich op meerdere activiteiten op en rond het Aduarderdiep met als doel het gebied beter beleefbaar te maken voor inwoners en toeristen. De gemeente startte in 2023 met de voorbereidende werkzaamheden voor dit project.

Het tweede project dat groen licht kreeg, is Gastvrij Middag-Humsterland. Doel van dit project is de toegankelijkheid van het gebied te verhogen en overlast te verminderen door op meerdere plekken aanpassingen te doen. De insteek van het project is dat het Middag-Humsterland een bijzonder gebied is, dat het bezoeken waard is. Momenteel kan dit alleen in beperkte mate vanwege de kleinschaligheid en de kwetsbaarheid van het gebied. Dit project moet hier verandering in brengen, zonder het bijzondere karakter van het gebied aan te tasten.

Lees meer over het lokaal programma van de gemeente Westerkwartier.

3.7 Provinciaal programma Groningen

In 2023 zette de provincie, samen met een groot aantal partners uit de regio, verdere stappen in de ontwikkeling en uitvoering van het provinciaal programma. Dit leidde het afgelopen jaar tot goedkeuring van zes nieuwe projecten. Met deze projecten investeert de provincie in de programmalijnen Van onderwijs naar kennis en vakmanschap, Ons Groninger landschap, Toekomstbestendige economie en Groningen als fijne leefomgeving.

Met een bijdrage vanuit het provinciaal programma werkt de provincie, samen met de gemeente Westerkwartier, aan het herstel van het cultuurhistorisch verleden van het Reitdiep, het Aduarderdiep en in het bijzonder Aduardersluis. De locatie wordt beleefbaar gemaakt voor inwoners en toeristen. Ook investeerde de provincie, samen met de gemeente Groningen, in de locatie Dudok aan het Diep. Deze locatie aan de Turfsingel in Groningen wordt heringericht tot een groene verblijfsplek, waarbij duurzaamheid en klimaatadaptatie centraal staan.

Lees meer over het
provinciaal programma.

In 2023 maakte de provincie werk van drie projecten die bijdragen aan de programmalijn Onderwijs & arbeidsmarkt. Met het project Overbrugbanen biedt de provincie inwoners in Oost-Groningen met een afstand tot de arbeidsmarkt een perspectief op een volwaardige plaats op de arbeidsmarkt door de ontwikkeling van een nieuw re-integratie

instrument. Voor inwoners in de gemeente Groningen die aan de basis van de arbeidsmarkt staan, creëert het project Basisbanen werkgelegenheid met een maatschappelijke meerwaarde. Ook investeerde de provincie met het project Talent-Tour in de ontwikkeling van talent en het vergroten van weerbaarheid en wendbaarheid van Groningers. Dit gebeurt onder andere door het organiseren van talentperrons en ontwikkelfestivals (beter bekend onder de naam 'StartFest').

Verder ging het project MKB Leer- en adviesgemeenschap van start. Binnen dit project helpen studenten het Groninger midden- en kleinbedrijf met allerlei vraagstukken op het gebied van online ondernemen. Zo kunnen ondernemers stappen zetten in hun digitale transformatie. Het mes snijdt daarbij aan twee kanten, omdat zowel studenten als ondernemers van elkaar kunnen leren.

Tenslotte stelde de provincie in 2023 met een groot aantal partners een nieuw provinciaal programmaplan op voor de periode 2024-2029. Hierin staan de onderwerpen waar de provincie de komende jaren, samen met partnerorganisaties, op wil inzetten. Dit maakt ruimte voor nieuwe initiatieven, maar de provincie zet ook een aantal bestaande projecten uit het lopende programma voort. Het nieuwe provinciaal programmaplan is eind 2023 vastgesteld door Provinciale Staten en goedgekeurd door het bestuur van Nationaal Programma Groningen.

Tabel 2: Gereserveerd, toegekend en uitgaven per programma

	Gereserveerd	Toegekend		Uitgegeven	
		In 2023	Totaal t/m 2023	In 2023	Totaal t/m 2023
	(x miljoen euro)	(x miljoen euro)		(x miljoen euro)	
Gemeente Eemsdelta	129,7	0,7	72,9	4,4	27,7
Gemeente Het Hogeland	57,8	0,0	36,0	3,6	13,1
Gemeente Groningen	63,4	1,9	33,4	2,4	7,2
Gemeente Midden-Groningen	80,0	15,7	63,7	5,7	16,9
Gemeente Oldambt	34,2	9,2	16,4	1,8	4,3
Gemeente Westerkwartier	1,7	1,3	1,3	0,0	0,0
Totaal lokale programma's	366,9	28,8	223,6	17,9	69,2
Totaal provinciaal programma	195,2	13,2	168,7	14,8	69,2

Van het gas af door zonnewarmte

We weten allemaal dat zonne-energie elektriciteit kan opwekken, maar wist je dat je ook wijken kunt verwarmen met de zon? Het project ‘Zonthermie’ van WarmteStad en gemeente Groningen heeft als doel om ruim 2.500 woningen in het noordwesten van de stad Groningen van duurzame warmte te voorzien. Dick Takkebos, directeur van WarmteStad legt uit hoe dit werkt.

“Met zonne-energie kun je niet alleen duurzame elektriciteit opwekken (zonnepanelen), maar ook duurzame warmte (zonnecollectoren). Een zonnecollector zet de warmte van de zon om in warm water. Met dit warme water kun je een huis verwarmen of bijvoorbeeld douchen. Hierdoor heb je minder of geen gas nodig”, legt Dick uit.

In november 2022 is het startsein gegeven voor de aanleg van een zonthermiepark bij Dorkwerd, op een voormalig baggerterrein. “De provincie zocht een nieuwe bestemming voor deze locatie. Wat de mogelijkheid gaf om hier een zonnepark aan te leggen. Het warmtepark ligt naast Zernike, vlakbij de warmtecentrale van WarmteStad. Het bijkomende voordeel hiervan is dat de restwarmte van twee datacenters (die ook op

Zernike staan), ook voor het project gebruikt kan worden. De warmte wordt gebruikt om woningen en gebouwen in de noordelijke stadswijken Paddepoel, Selwerd, Vinkhuizen en Kostverloren van duurzame warmte te voorzien.”

Alternatief voor gas

Volgens Dick is zonnewarmte een prima duurzaam alternatief voor Gronings gas. “Zonnepark heeft het minder impact op het milieu dan gas, omdat er bij verwarmen met zonthermie geen CO2 vrijkomt. Op de langere termijn zorgt deze transitie ervoor dat de energierekening betaalbaar blijft en stimuleert het de economische groei van Groningen. Als inwoners goedkoper hun energie kunnen afnemen, houden ze meer geld over voor andere dingen. Daarnaast zijn we een pionier, en daarmee aantrekkelijk voor het bedrijfsleven en geïnteresseerden.” Het zonthermiepark in Groningen wordt namelijk het grootste zonnepark van Nederland. “En zelfs de derde grootste van de wereld. We zijn in Groningen een voorloper in Nederland en Europa met de toepassing van deze techniek voor stadsverwarming. Alleen in Scandinavische landen hebben ze hiermee al ervaring opgedaan. Vooral van Denemarken leren we veel.”

10.000 huishoudens

Juist dat leren, experimenteren en pionieren vindt Dick geweldig. “Zonthermie is een warmtebron met toekomst. Het is een schone, duurzame, innovatieve en veilige oplossing voor de Groningse warmtevoorziening. Met

ons warmtenet willen we in 2026 in totaal ruim 10.000 huishoudens van duurzame warmte voorzien. Dit zonnewarmtepark levert straks warmte voor 2.500 van die 10.000 huishoudens. En de ambities voor het warmtenet gaan in de jaren daarna nog verder naar zo'n 20.000-25.000 huishoudens in het noorden van de stad. In etappes worden de verschillende wijken verbonden en gaan ze van het gas af."

Zomer en winter

Het klinkt allemaal heel logisch, maar hoe zorg je ervoor dat die warmte van het park bij de Groningse huishoudens terecht komt? En hoe zit het met het verschil tussen zomer en winter? "Om de warmte bij de mensen te krijgen maken we gebruik van het al bestaande warmtenet. Op een zonnige dag kan het water in de zonnecollectoren al gauw oplopen tot zo'n 85 graden. Die warmte gaat zoveel mogelijk direct richting de wijken zodat mensen ermee kunnen douchen of de kachel aan kunnen zetten. Warmte die niet direct wordt gebruikt, slaan we op in de seizoensopslag. Deze opslag ligt diep onder de grond."

Het opslaan van de warmte is heel belangrijk. "In de zomer schijnt de zon veel en wordt er veel warmte opgewekt, maar hebben we minder warmte nodig. In de winter is er weinig zon, maar hebben we juist wel veel warmte nodig. Door het ondergronds op te slaan hebben we altijd duurzame warmte."

Seizoensopslag

De seizoensopslag bestaat uit zandlagen vol grondwater op een diepte tussen 50- 250 meter onder de grond. Dit grondwater kan door de zonnecollectoren worden verwarmd tot een temperatuur van 45 graden. "Door de isolerende werking van de grond blijft die temperatuur goed behouden. De opslag bevat zo'n 230.000 m³ aan water. Dat kun je vergelijken met een bak water zo groot als 200 Martinitorrens. En dan ook nog eens onder de grond."

's Winters wordt die warmte dan weer uit de opslag gehaald. "Met elektrische warmtepompen verwarmen we het water dan weer tot zo'n 70-80 graden, de temperatuur die nodig is voor het warmtenet. Hierdoor hebben de wijken zowel in de winter als zomer altijd voldoende warmte."

"En dat is precies wat je wil. De eerste 5.000 Groningse huishoudens zijn al op het warmtenet aangesloten. In de toekomst hopen we uiteraard zoveel mogelijk woningen in en rondom de stad Groningen met onze nieuwe en schone technieken van echte duurzame Groningse warmte te voorzien", besluit Dick.

4.

Speciale programma's

Naast de lokale en provinciale programma's gaat een deel van de middelen uit Nationaal Programma Groningen naar speciale programma's. Ook deze programma's leveren een belangrijke bijdrage aan het verbeteren van de brede welvaart en het imago van Groningen. De speciale programma's zijn: Toukomst, bewonersinitiatieven, zorgprogramma en erfgoedprogramma.

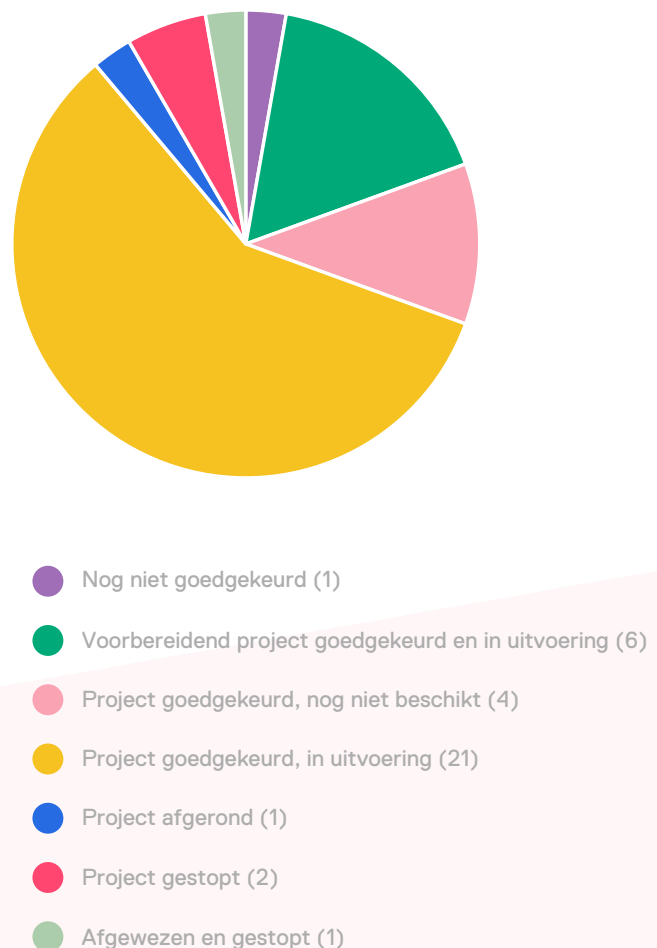
4.1 Toukomst

Toukomst is één van de grootste experimenten voor inwonersparticipatie in West-Europa. Nooit eerder waren inwoners zo direct en massaal betrokken bij een programma van deze omvang. Voor de uitvoering van Toukomst is 100 miljoen euro beschikbaar. In alle stappen van het proces hebben inwoners een bepalende stem. Het bestuur van Nationaal Programma Groningen is verantwoordelijk voor de realisatie van het programma Toukomst en het programmabureau begeleidt de uitvoering. Basis hiervoor is het op 30 juni 2021 door Provinciale Staten vastgestelde programmaplan Toukomst.

In 2023 was er groen licht voor de meeste Toukomstprojecten. Waar het ene project nog aan het begin van de uitvoering stond, waren bij andere projecten de eerste resultaten zichtbaar. Van de in totaal 36 Toukomstprojecten zijn 34 Toukomstprojecten goedgekeurd door het bestuur van Nationaal Programma Groningen.³ Hiernaast is weergegeven in welke fase alle projecten zich bevinden.

³Voorheen werden de verschillende initiatieven van de Landschapswerkplaats als aparte projecten geteld. Per 2023 zijn deze initiatieven opgegaan in de Landschapswerkplaats. Dat maakt dat er nu 36 Toukomst-projecten zijn.

Figuur 7: Fase per project

Peildatum 31-12-2023

De Landschapswerkplaats

De Landschapswerkplaats richt zich op plannen die het Groninger landschap nog mooier en toegankelijker maken. In alle gebieden van de provincie Groningen vonden in 2023 gebiedssessies met initiatiefnemers plaats. Tijdens de bijeenkomsten maakten de initiatiefnemers en gebiedspartners kennis met elkaar, dachten ze na over samenwerkingen en bespraken ze ideeën en kansen in de regio. De opgehaalde ideeën zijn gebundeld in verkennende schetsen per deelgebied waar de Landschapswerkplaats verder mee aan de slag gaat. De Landschapswerkplaats werkte in 2023 ook aan verschillende pilots. Zo is in de omgeving van Meerstad een nieuw wandelpad over de maaipaden langs sloten aangelegd en is in Winschoten een Tiny Forest gepland om de vergroening te stimuleren.

Bekijk de Toukomstprojecten.

Kansen voor Kinderen in armoede

In 2023 is onder meer het project Kansen voor Kinderen in armoede van start gegaan. Het programma heeft tot doel om samen met 500 gezinnen armoede in de regio terug te dringen en de toekomstige kansen voor kinderen te vergroten. In oktober is een succesvolle kick-off georganiseerd voor de gemeenten Oldambt en Groningen. Ongeveer 150 deelnemers, waaronder ervaringsdeskundigen, ambtenaren

en professionals van welzijn en andere organisaties waren aanwezig.

Toukomstmiddag

In 2023 organiseerden we de eerste Toukomstmiddag. Een dag waarop de initiatiefnemers van alle Toukomstprojecten samenkwamen om elkaar te ontmoeten, ontwikkelingen en ervaringen te delen en inspiratie op te doen. Het was een succes!

Alle projecten van Toukomst leveren op hun eigen manier een integrale bijdrage aan de ambities van Nationaal Programma Groningen en dragen bij aan het verbeteren van de brede welvaart en het imago van Groningen. Figuren op de pagina hiernaast laten de bijdrage aan de ambities zien.

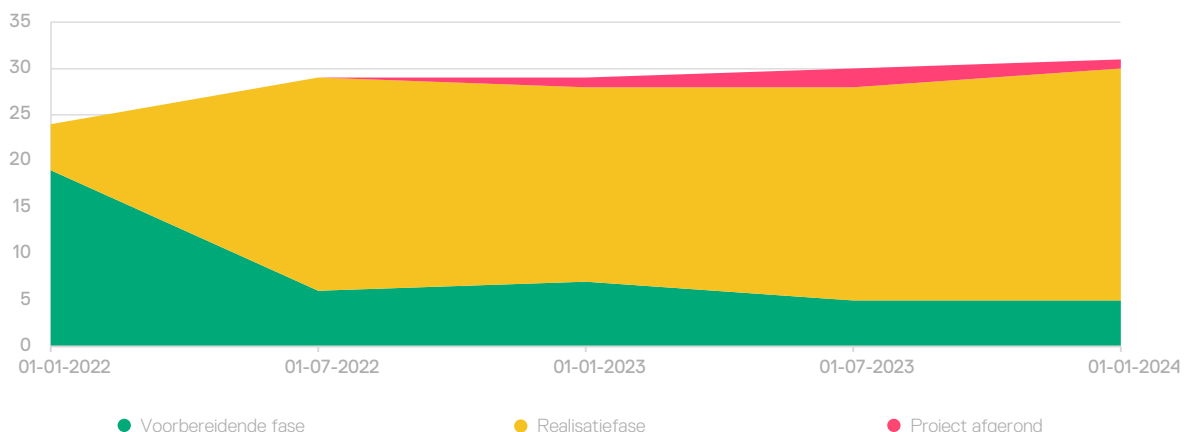
4.2 Programma bewonersinitiatieven

Met het programma bewonersinitiatieven stimuleert Nationaal Programma Groningen inwoners om zelf met ideeën en initiatieven te komen en projecten in te sturen. Er is in totaal 25 miljoen euro gereserveerd voor:

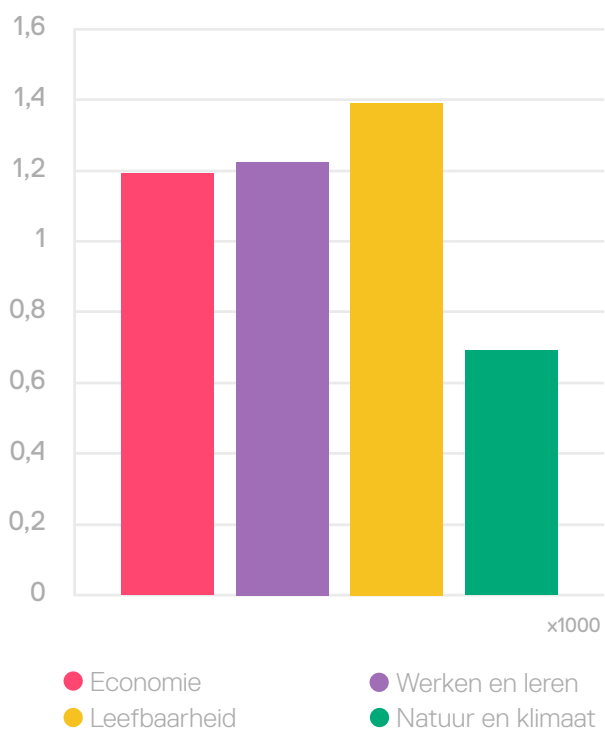
- Loket Leefbaarheid
- Impulsloket
- Programma Energieparticipatie

Jaarlijks organiseert Nationaal Programma Groningen een Fondsendag om Groningers op weg te helpen met hun idee of project. Op 9 februari 2023 organiseerden we de eerste live editie. Groningers met een goed idee dat bijdraagt aan de toekomst van onze provincie konden er terecht voor advies en financiering. Met ruim negentig deelnemers was dit netwerkevenement, dat voorgaande keren vanwege corona online was, een groot succes.

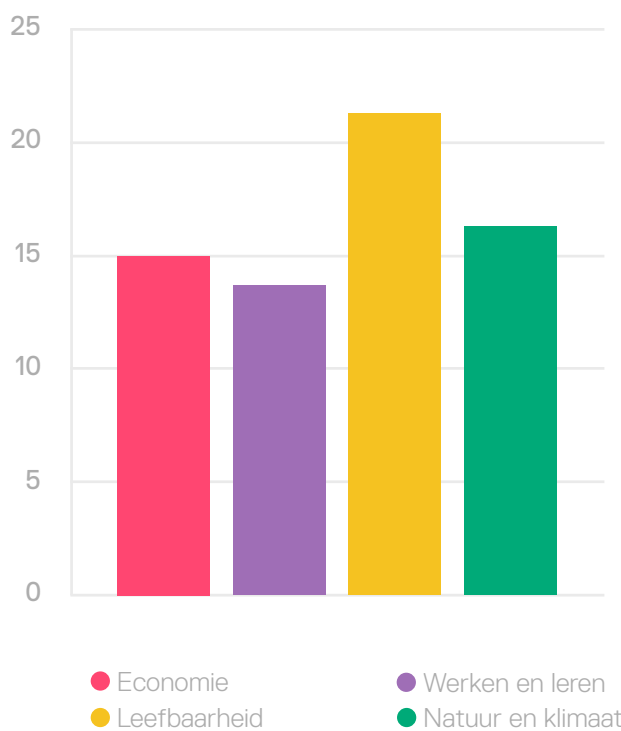
Figuur 8: Totaal aantal projecten Toukomst per fase

Figuur 9: Puntenverdeling over de vier ambities

Figuur 10: Inzet middelen per miljoenen euro's

4.2.1 Loket Leefbaarheid

Het Loket Leefbaarheid is opgericht om projecten te ondersteunen die de leefbaarheid in de provincie Groningen vergroten. Het loket ondersteunt gezamenlijke plannen van inwoners die bijdragen aan prettig wonen in straat of dorp.

Lees meer over Loket Leefbaarheid.

In 2023 zijn in totaal 139 aanvragen toegekend en negentien aanvragen afgewezen. De overige 28 aanvragen waren op 31 december 2023 in behandeling of zijn teruggetrokken. Het subsidieplafond voor 2023 is nagenoeg bereikt. Het aantal aanvragen is toegenomen ten opzichte van 2022.

Tabel 3: Aanvragen Loket Leefbaarheid 2023

Gemeente	Aanvragen 2023
Eemsdelta	31
Groningen	34
Het Hogeland	44
Midden-Groningen	26
Oldambt	15
Stadskanaal	4
Westerwolde	5
Veendam	0
Westerkwartier	27
Pekela	0
Totaal	186

Tabel 4: Totaal aanvragen en toegekende bedragen Loket Leefbaarheid 2023

	Aanvragen 2023
Toegekende aanvragen	139
Afgewezen aanvragen	19
In behandeling of teruggetrokken	28
Totaal toegekend bedrag	€ 839.138,02
Gemiddeld bedrag per beschikking	€ 6.036,96

4.2.2 Impulsloket

Het Impulsloket ondersteunt bewonersinitiatieven in de provincie Groningen die net een wat grotere investering vragen.

De regeling is in 2023 gewijzigd voor de doelgroep kleine ondernemers omdat het aantal aanvragen uit deze doelgroep in voorgaande jaren achterbleef. Uit de jaarlijkse evaluatie bleek dat dit voornamelijk te maken had met de gehanteerde omzetgrens. Vanaf 2023 kunnen ondernemers met een maximale omzet van 700 duizend euro en niet meer dan tien werknemers een aanvraag doen voor maximaal 25 duizend euro. Voorheen was de omzetgrens 20 duizend euro en de maximale bijdrage 15 duizend euro.

In 2023 zijn in totaal acht aanvragen toegekend en tien aanvragen afgewezen. De overige zeven aanvragen waren op 31 december 2023 in behandeling of zijn teruggetrokken. Er zijn in 2023 minder aanvragen ingediend dan in het jaar daarvoor.

Lees meer over het Impulsloket.

Het subsidieplafond van dit jaar is niet bereikt, de resterende middelen schuiven door naar de komende jaren.

Tabel 5: Aanvragen Impulsloket 2023

Gemeente	Aanvragen 2023
Eemsdelta	4
Groningen	8
Het Hogeland	4
Midden-Groningen	2
Oldambt	3
Stadskanaal	1
Westerwolde	0
Veendam	0
Westerkwartier	3
Pekela	0
Totaal	25

Tabel 6: Totaal aanvragen en toegekende bedragen Impulsloket

	Aanvragen 2023
Toegekende aanvragen	8
Afgewezen aanvragen	10
In behandeling of teruggetrokken	7
Totaal toegekend bedrag	€ 402.853,-
Gemiddeld bedrag per beschikking	€ 50.356,57

4.2.3 Programma Energieparticipatie

Binnen Nationaal Programma Groningen is een reservering van maximaal 4,96 miljoen euro opgenomen voor het Programma Energieparticipatie (PEP). Voor de eerste programmaperiode 2020-2023 heeft het bestuur 2,51 miljoen euro toegekend.

De doelen van PEP zijn: meer inwoners betrekken bij de energietransitie, meer en innovatiever verduurzamen en het realiseren van een bestendige en professionele lokale energiesector.

De uitvoering van de eerste programmaperiode zat in 2023 in de afrondende fase. In 2023 werkten de initiatiefnemers aan de voorbereiding van de tweede fase van het programma en maakten zij een kaderdocument voor de periode 2024-2026. Dit kaderdocument is in 2023 onder voorwaarden goedgekeurd door het bestuur. PEP werkt aan de uitwerking van deze voorwaarden.

In 2023 bereikte PEP een aantal mijlpalen. Zo leverde ze een handreiking voor ecologie op coöperatieve zonneparken op. Deze handreiking kreeg veel aandacht van regionale media en is ook buiten de provincie goed opgepakt. Ook zijn er twee zonneparken gerealiseerd met lokaal eigenaarschap. De oplevering van een derde staat in 2024 op de planning. Daarnaast ontwikkelde PEP een platform voor lokale energie-initiatieven die een Wijk Energie Plan willen opstellen.

Van achterstand naar voorsprong op de arbeidsmarkt

Een goede start voor alle Groningse kinderen in het aardbevingsgebied: met dat idee is het programma **Kansrijke Groningers in het leven geroepen**. “Uit onderzoek blijkt dat kinderen uit Noord- en Midden-Groningen minder kansrijk zijn dan andere delen van Nederland. Van oudsher zijn er veel achterstandsgezinnen en daar komt de aardbevingsproblematiek boven op”, vertelt Annelot Wagenaar, programmamanager van **Kansrijke Groningers**.

Vandaar dat **Kansrijke Groningers** is opgericht om de kansenongelijkheid aan te pakken. “Het is een samenwerkingsverband tussen alle achttien schoolbesturen in het aardbevingsgebied, van primair- tot voortgezet onderwijs en mbo. In totaal zijn dat 113 scholen met 17.500 leerlingen.”

Excursies en activiteiten

Via **Kansrijke Groningers** kunnen kinderen hun wereld vergroten en ontdekken wat er allemaal in de regio te doen is. “We merken dat de wereld van kinderen in deze regio heel klein blijft. Gezinnen gaan er niet samen op uit. Met excursies en activiteiten willen we die wereld van kinderen vergroten.”

Dat kan bijvoorbeeld met een bezoekje aan Het Forum in de stad Groningen of een excursie naar allerlei verschillende bedrijven en organisaties in de regio. “We willen kinderen laten zien wat er allemaal te doen is in de regio en welke kansen er liggen. We willen ze prikkelen om hun talent te ontdekken en te motiveren om na te denken over hun toekomstmogelijkheden.”

Daarnaast traint **Kansrijke Groningers** leerkrachten en docenten op verschillende vlakken, zodat ze de kennis weer door kunnen geven aan hun leerlingen. Hiervoor werkt de vereniging met vier verschillende programma's: **ICT & Techniek**, **Ondernemen**, **Talent**, **Loopbaan & Ambitie** en **Werk in de Regio**.

21-eeuwse vaardigheden

“Binnen het programma **ICT & Techniek** ligt de focus op digitale geletterdheid. Bij iedere baan heb je deze vaardigheden tegenwoordig nodig. Met hulp van **Basicly** – een slimme technologische oplossing die scholen helpt met een digitaal lesprogramma – is digitale geletterdheid en 21-eeuwse vaardigheden onderdeel van het standaard curriculum op scholen”, vertelt Annelot trots.

Naast de digitale vaardigheden helpt **Kansrijke Groningers** leerlingen ook een ondernemende houding te ontwikkelen. “Van het programma **Ondernemen** leren de kinderen ontzettend veel verschillende dingen: van omgaan met geld, omgaan met klanten en leren pitchen voor publiek. Het verschilt natuurlijk per leerling wat hem of haar het meeste aanspreekt. Binnen het

programma krijgen leerlingen de ruimte om dat te ontdekken.”

Van achterstand naar voorsprong

Door deze unieke manier van onderwijs en lesgeven gaan kinderen van een achterstand naar een voorsprong. “Het is geweldig om te zien hoe leerlingen ervan opbloeien. Scholen doen regelmatig mee aan wedstrijden en steeds vaker zien we dat we met prijzen naar huis gaan”, zegt Annelot met een lach op haar gezicht.

Naast de vaardigheden die op school worden aangeboden, stimuleert het project ook om te leren in de regio. “We organiseren regelmatig excursies met een bepaald thema, zoals bijvoorbeeld natuur, techniek of zorg. Zo combineren we het onderwijs ook met het werkveld.”

Toch betekent dit niet dat de leerlingen in Noord- en Midden-Groningen veel langer in de schoolbanken zitten. “Zeker niet. We zijn er druk mee bezig om onze visie ‘Niet Stapelen Maar Vervangen’ verder uit te werken. Hierdoor leren ze niet alleen in het lokaal, maar vervangen we bestaande lessen voor een bezoek aan de regio.”

En hoe ziet de toekomst van Kansrijke Groningers eruit? “We willen dat deze manier van onderwijs in het DNA van de scholen en leerlingen komt te zitten. Het is een langdurig project met één doel: elke leerling een kansrijke positie in de (toekomstige) arbeidsmarkt te geven. Daar gaan we voor”, besluit Annelot.

Hierop staan alle processtappen met relevante kennis en documentatie. Iets soortgelijks deed PEP voor lokale initiatieven die een zonnedak willen aanleggen. Zij beschikken inmiddels over een projectmanagementomgeving met relevante kennis en documentatie.

Tot slot verstrekte PEP vijf startsubsidies, doorliepen zes lokale initiatieven een Goedestarttraject en kwam in zeven van de negen regio's in de provincie een regionale samenwerking tot stand tussen de lokale energie-initiatieven onderling en de betreffende gemeente.

Van de bijdrage uit Nationaal Programma Groningen is in 2023 € 459.392 uitgegeven.

Lees meer over programma Energieparticipatie.

4.3 Zorgprogramma

In het Groninger Zorgakkoord (GZA) werken achttien partijen samen om de toekomst van de zorg in het aardbevingsgebied te verbeteren. Gezamenlijk investeren zij in aardbevingsbestendige en levensloopbestendige zorggebouwen. Duurzaamheid en een groene leefomgeving staan daarbij hoog in het vaandel.

Voor de uitvoering van dit zorgprogramma is ruim 330 miljoen euro nodig. Nationaal Programma Groningen draagt hieraan bij met een investering van inmiddels 42,25 miljoen euro. Eind 2023 heeft het bestuur namelijk 2,25 miljoen euro extra toegekend aan het zorgprogramma. Met deze extra middelen kan GZA innovaties, die door kostenstijgingen onder druk stonden, toch realiseren. Het Groninger Zorgakkoord maakt onderscheid tussen de

Lees meer over het Zorgprogramma.

versterkingsopgave en innovaties in de zorg. Met de bijdrage van Nationaal Programma Groningen richt het programma zich op dat laatste en maakt ze vernieuwingen binnen de zorggebouwen mogelijk.

In 2023 zijn zes voorlopige ontwerpen en één definitief ontwerp ingediend. Verder was er op project overstijgend niveau veel aandacht voor innovatieonderwerpen zoals zorgtechnologie, informele zorg en duurzame voedselketen. De thema's goed werkgeverschap en arbeidsmarkt kwamen hierbij ook aan bod. Op 6 december is er over deze thema's een GZA-bijeenkomst georganiseerd met ongeveer zestig deelnemers van de GZA-zorgorganisaties. Tijdens deze bijeenkomst stonden de vier pijlers zij-instromers, jongeren-netwerk, rebellen met rimpels en personeelsuitwisseling centraal.

4.4 Erfgoedprogramma

Karakteristieke panden en landschappen zijn kenmerkend voor Groningen. Ze horen bij de Groningse identiteit en zijn belangrijk voor leefbaarheid, toerisme en recreatie. Het Erfgoedprogramma, dat gestart is in 2017, heeft als doel cultureel erfgoed te behouden en vernieuwen. Ook wil het programma eigenaren van erfgoedpanden perspectief bieden. Met de bijdrage vanuit Nationaal Programma Groningen, die in 2020 werd toegekend, kon het Erfgoedprogramma voortgezet worden. Nationaal Programma Groningen stelde 20 miljoen euro beschikbaar voor de uitvoering van het programma.

In 2023 heeft het Erfgoedprogramma verzocht om een verlenging van de looptijd van het programma. Door o.a. de coronacrisis

had het programma vertraging opgelopen. Nationaal Programma Groningen heeft het verzoek tot verlenging goedgekeurd, waarmee het programma doorloopt tot 2025. Ook werd in 2023 bekend dat vanuit Nij Begun extra middelen beschikbaar komen voor het Erfgoedprogramma. Dat maakt dat het programma zelfs tot 2028 actief kan blijven.

Inhoudelijk was 2023 het jaar waarin het innovatieproject Enne Jans Heerd op Maarhuizen werd opgeleverd. De monumentale boerderij op de wierde van Maarhuizen, waarvan de oudste delen uit 1600 stammen, werd grondig aangepakt en omgetoverd tot duurzaam ontworpen culturele ontmoetingsplek. Niet alleen vanuit het Erfgoedprogramma, maar ook via het lokaal programma van de gemeente Het Hogeland ging hier een bijdrage van Nationaal Programma Groningen naartoe. De wierde was in de zomer van 2023 het decor van de muziektheatervoorstelling *Zummerbühne*, een Toukomst-project.

Daarnaast richtte het Erfgoedprogramma in 2023 succesvol het Erfgoedlab op en startte het met een communicatiestrategie. Ook werden er twee onderzoeken uitgevoerd naar de toekomst van agrarisch erfgoed, rolde het programma diverse regelingen en instrumenten provinciebreed uit, en gingen diverse verduurzamingsprojecten van start.

Van de bijdrage uit Nationaal Programma Groningen is in 2023 € 143.780 uitgegeven.

Lees meer over het Erfgoedprogramma.

Het nieuwe Dorpshuis Zeerijp betekent veel voor de inwoners

Het was niet één, niet twee, maar drie dagen feest in Zeerijp eind september 2023! Reden: de opening van het vernieuwde Dorpshuis Zeerijp. Bestuurslid Berthe te Velde: “Als ik nu naar binnen loop, denk ik: jeeetje, dat dit kan in zo’n klein dorp.”

Gaan we dit oude pand pimpen of kijken we of er mogelijkheden zijn voor een nieuw gebouw? Die vraag stelde het bestuur van Dorpshuis Zeerijp zich in 2017, na het versterkingsadvies dat het dorps huis kreeg. Berthe te Velde, bestuurslid van het Dorpshuis: “Het bleek dat er heel veel versterkt moest worden. Daarbij, het pand was ook niet energieneutraal, we hadden hoge stookkosten. Eigenlijk was al snel duidelijk dat nieuwbouw de beste optie was. We organiseerden toen een dorpsbijeenkomst, waarbij groepjes bewoners nadachten over welke functies het nieuwe gebouw zou kunnen krijgen. Wat moest er allemaal mogelijk zijn? Ideeën waren er genoeg. Denk aan een plek waar ouderen konden koffiedrinken, flexibele werkplekken voor zzp’ers en ruimte voor verenigingen en sportclubs.”

Overweldigend

De ideeën voor het dorps huis werden plannen en die plannen werden werkelijkheid. Paar stappen vooruit in de tijd: op 23 september 2023 was de opening van het nieuwe Dorpshuis Zeerijp. En wat voor één! Berthe: “Het enthousiasme van de inwoners was zo leuk. Toen bekend was dat we ernaar streefden om eind september te openen, vormde zich spontaan een feestcommissie van bewoners. Zij organiseerden een driedaags feest rondom de opening, van donderdag tot en met zaterdag. De belangstelling was overweldigend. Je merkte dat mensen dat gezamenlijke hadden gemist. Het is echt een boost geweest voor allerlei activiteiten.”

Van sport tot muziek

Ja, want inmiddels is er genoeg te doen in het multifunctionele pand. Voor jong en oud. Van badminton en basketbal tot rommelmarkten en dorpsvergaderingen. “Het kaarten en sjoelen is ook weer opgepakt. En de voetbal maakt bijvoorbeeld gebruik van de kleedkamers. Ook oefent het popkoor hier, is er een tweewekelijkse koffieochtend voor ouderen, zijn er kroegavonden, is er een muziekcafé en snackbar en kun je er terecht als je een receptie geeft op je trouwdag. Ook met dank

aan de pachters. Zij staan overal voor open en organiseren veel. Het mooie is dat er heel veel mensen komen. Niet alleen uit het dorp, ook van buitenaf. Het overtreft onze verwachtingen.”

Prettige sfeer

Het nieuwste van het nieuwste, noemt Berthe het dorps huis nu. Oftewel, duurzaam en gasloos. En dat niet alleen. Het gebouw is ook nog eens ontzettend mooi, met een fijne, warme sfeer, vindt ze: “Als ik naar binnen loop, denk ik: jeetje, dat dit kan in zo’n klein dorp, in een plaats met maar 500 inwoners. Compliment aan de architect. Het is een fijne plek waar mensen graag komen, waar die sociale banden weer terugkomen.”

Sociale plek

Vóór de nieuwbouw zat het dorps huis aan een woning vast, die is blijven staan. Het idee was dat in die woning een pachter van het dorps huis zou wonen. Berthe: “Maar dat was lange tijd al niet meer zo. Daarom is het dorps huis bij de nieuwbouw losgekoppeld van de woning. We willen de woning nu gaan verhuren, maar eerst moet die versterkt worden. Daar gaat onze aandacht nu naar uit. En ondertussen blijft het dorps huis natuurlijk de prachtige, sociale plek die het nu is!”

Dorps huis Zeerijp ontving een bijdrage vanuit ons Impulsloket en vanuit het lokale programma van de gemeente Eemsdelta.

Bijlagen

1.

Bestuur

Het bestuur van Nationaal Programma Groningen bestaat uit bestuurders van het Rijk, provincie Groningen, gemeenten in het aardbevingsgebied en diverse organisaties uit het midden van specifieke sectoren.

Samenstelling

De samenstelling van het bestuur is weergegeven in tabel 7. Daarin is ook aangegeven welke leden door het bestuur zijn gemachtigd om deel te nemen aan het dagelijks bestuur. Programmadirecteur Nienke Baars is adviseur van het bestuur.

In 2023 heeft het bestuur een aantal nieuwe leden verwelkomd. Na het vertrek van hun voorgangers traden Susan Top, Henk Emmens, Esther Borstlap, Johan Visser, Bas Wallis de Vries en Hugo de Jonge toe tot het bestuur.

Belangrijke onderwerpen

Vanaf 2021 verkende het bestuur de mogelijkheden voor inzet op een aantal grote thema's (baanbrekers): waterstofeconomie, landbouw en voedsel, gezondheid, circulaire economie en vrijetijdseconomie met als rode draad in al deze thema's onderwijs en arbeidsmarkt. In 2023 besloot het bestuur om vier van de vijf baanbrekers op te nemen als investeringslijn van Nationaal Programma Groningen voor de komende jaren. Voor de baanbreker circulaire economie vindt besluitvorming begin 2024 plaats.

Tabel 7. Samenstelling bestuur Nationaal Programma Groningen op 31 december 2023

Leden bestuur	Rol	Leden dagelijks bestuur
Johan Remkes	Onafhankelijk voorzitter	x
Susan Top	Gedeputeerde provincie Groningen	x
Henk Emmens	Gedeputeerde provincie Groningen	
Adriaan Hoogendoorn	Burgemeester gemeente Midden-Groningen	x
Koen Schuiling	Burgemeester gemeente Groningen	x
Annalies Usmany-Dallinga	Wethouder gemeente Eemsdelta	
Henk Jan Bolding	Burgemeester gemeente Het Hogeland	x
Cora-Yfke Sikkema	Burgemeester gemeente Oldambt	
Hugo de Jonge	Minister van BZK	
Hans Vijlbrief	Staatssecretaris Mijnbouw	x
Jouke de Vries	Uit het midden van de kennisinstellingen	x
Frans Keurentjes	Uit het midden van de agrarische sector	
Anita Winter	Uit het midden van het bedrijfsleven	x
Esther Borstlap	Uit het midden van de woningcorporaties	x
Johan Visser	Uit het midden van de chemische industrie	
Bas Wallis de Vries	Uit het midden van de zorginstellingen	
Herman Rinket	Groninger Gasberaad	

De baanbrekers kregen ook een plek in de kabinetsreactie Nij Begun op de parlementaire enquête gaswinning.

Begin 2023 werd een rapport opgeleverd met een evaluatie van de governance van Nationaal Programma Groningen. Op basis van de aanbevelingen uit deze evaluatie, in combinatie met ontwikkelingen omtrent Nij Begun, heeft het bestuur onderzoek laten doen naar de manier waarop het toekomstige bestuursmodel

van het nationaal programma kan worden ingericht.

Verder sprak het bestuur met de onafhankelijke beoordelingscommissie over actuele ontwikkelingen binnen Nationaal Programma Groningen en bezochten zij samen een aantal aansprekende projecten: Innovatiehub Oost-Groningen en de Graanrepubliek.

2.

Programmabureau

Het programmabureau zorgt voor een goede uitvoering van het programma als geheel. Daarbij hoort het aanjagen van initiatieven, advisering en ondersteuning van betrokken partijen, creëren van samenhang, organiseren van de beoordeling van plannen en monitoring en evaluatie. Ook is het programmabureau hét aanspreekpunt waar inwoners, bedrijven, organisaties en andere belanghebbenden terecht kunnen met hun ideeën, vragen en suggesties.

Nationaal Programma Groningen is geen eigenstandige organisatie of rechtspersoon. Het programmabureau is beheersmatig ondergebracht bij de provincie Groningen en bestaat per 31 december 2023 uit zeventien enthousiaste medewerkers die zich inzetten voor een goede toekomst voor elke Groninger. Het programmabureau is gevestigd in Ten Boer.

Het programmabureau wordt op verschillende manieren ondersteund. Er is een onafhankelijke beoordelingscommissie die kijkt of de programma's en projecten voldoen aan het programmakader van Nationaal Programma Groningen. Hierover brengt de commissie advies uit aan het bestuur. Ook is een omgevingskwaliteitsteam (OKT) ingesteld. Dit team adviseert indieners van projecten in een vroeg stadium (bij het formuleren van projecten) over de ruimtelijke inpassing van programma's en projecten in de omgeving. Voor indieners is het inwinnen van advies van het omgevingskwaliteitsteam geen vereiste, maar wel een aanbeveling.

Nieuwe directeur

Op 1 juni 2023 ging directeur Siem Jansen met pensioen. Vanaf de start in 2019 was hij betrokken bij Nationaal Programma Groningen en onder zijn leiding werd een professionele programma-organisatie neergezet. Op 15 september trad Nienke Baars aan als zijn opvolger. Het is haar opdracht om zowel het bestaande programma te continueren als vorm en inhoud te geven aan de toekomst van Nationaal Programma Groningen in het kader van Nij Begun.

Financiën programmabureau

In 2023 waren de totale kosten begroot op 5,79 miljoen euro. De daadwerkelijke realisatie in 2023 was uiteindelijk 4,50 miljoen euro. Tegenover de begroting betekende dit een onderbesteding van 1,3 miljoen euro. Deze onderbesteding werd veroorzaakt doordat in 2023 voor baanbrekers een budget was begroot van 1,5 miljoen euro. Hiervan is uiteindelijk 0,5 miljoen euro aan opdrachten verleend.

Het resterende budget wordt gebruikt in 2024. Verder was er in de begroting voor 2023 budget opgenomen voor de tussentijdse evaluatie van het programma. Zoals al eerder toegelicht is deze evaluatie niet uitgevoerd in 2023 en wordt het budget doorgeschoven naar 2025.

Tabel 8: Financiën programmabureau 2023

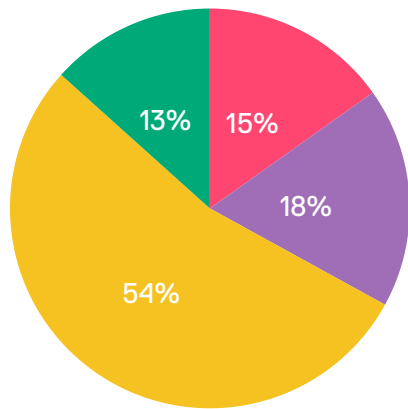
		Bedrag (x duizend euro)
Programmabureau	Personeel (incl. sociale lasten, opleidingskosten, reiskosten etc.)	1.856
Programmabureau	Overhead-toeslag provincie Groningen (Juridisch, inkoop, ICT, huisvesting etc.)	801
Programmabureau	Overige organisatiekosten programmabureau (kantoorkosten, bijeenkomsten, vacatiegelden, bestuur, teamdagen, toukomst-overhead)	107
Programmabureau	Communicatie	128
Werkbudget	Traineeprogramma	368
Werkbudget	Incidentele adviesopdrachten en projectversnellers	124
Werkbudget	Onafhankelijke beoordelingscommissie, toukomstpanel en omgevingskwaliteitteam	172
Werkbudget	Beoordeling en proceskosten Loket leefbaarheid en impulsloket, Loko loket	201
Werkbudget	Monitoring en evaluatie, Imago Groningen	213
Werkbudget	Baanbrekers	516
Werkbudget	Onvoorzien	14
Totaal		4.501

3.

Overzichten
per programma

3.1 Gemeente Eemsdelta

Bijdrage aan de ambities per project

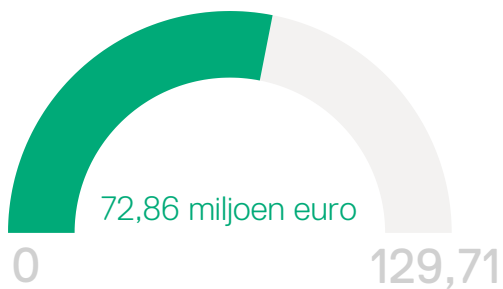
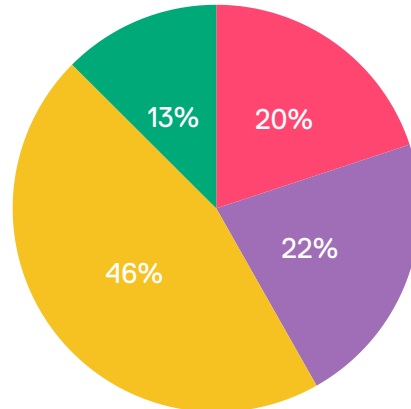
● Economie

● Werken en leren

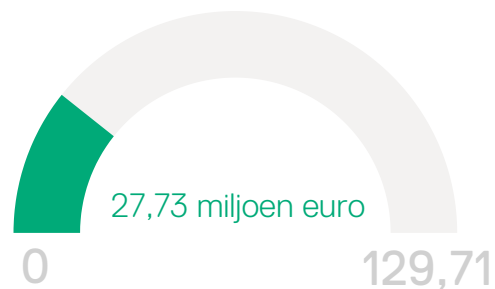
● Leefbaarheid

● Natuur en klimaat

Bijdrage aan de ambitie per toegekende euro

Het toegekende bedrag aan projecten in relatie tot de gereserveerde middelen.

Uitgegeven middelen, stand januari 2024*
*Voorlopige cijfers

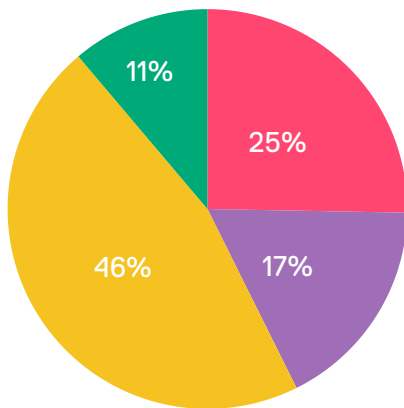
Tabel 9: Door het bestuur goedgekeurde projecten van gemeente Eemsdelta in 2023

Projectnaam	Bedrag	Economie	Werken en Leren	Leefbaarheid	Natuur en klimaat
Koppelkansen groene zoom en upgrade ijsbaan Eelwerd	€ 650.000		++	+++	+
Totaal	€ 650.000				

+ = 1 - 30 punten: een bijdrage / ++ = 30-50 punten: een aanzienlijke bijdrage / +++ = 50+ punten: hoofdbijdrage

3.2 Gemeente Het Hogeland

Bijdrage aan de ambities per project

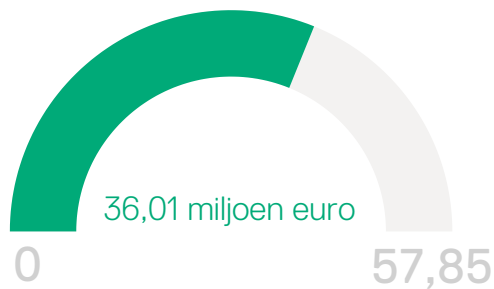
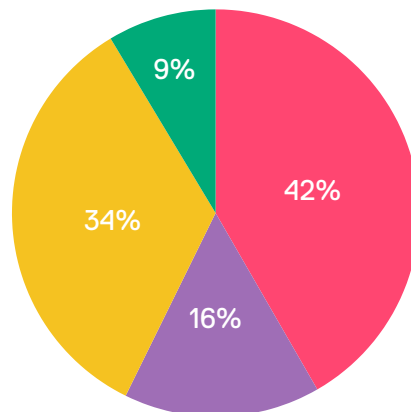
● Economie

● Werken en leren

● Leefbaarheid

● Natuur en klimaat

Bijdrage aan de ambitie per toegekende euro

Het toegekende bedrag aan projecten in relatie tot de gereserveerde middelen.

Uitgegeven middelen, stand januari 2024*
*Voorlopige cijfers

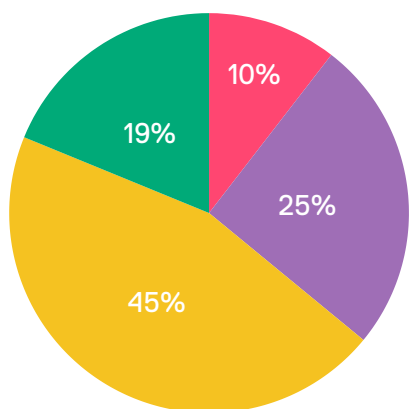
Tabel 10: Door het bestuur goedgekeurde projecten van gemeente Het Hogeland in 2023

Projectnaam	Bedrag	Economie	Werken en Leren	Leefbaarheid	Natuur en klimaat
Tocamaheerd	€ 20.000	+	++	+	+
Totaal	€ 20.000				

+ = 1 - 30 punten: een bijdrage / ++ = 30-50 punten: een aanzienlijke bijdrage / +++ = 50+ punten: hoofdbijdrage

3.3 Gemeente Groningen

Bijdrage aan de ambities per project

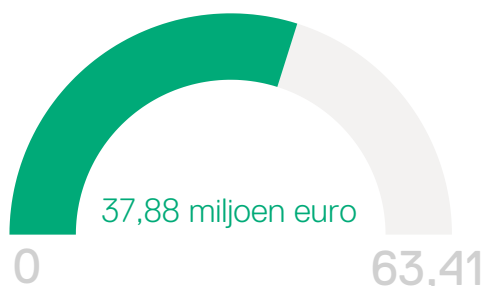
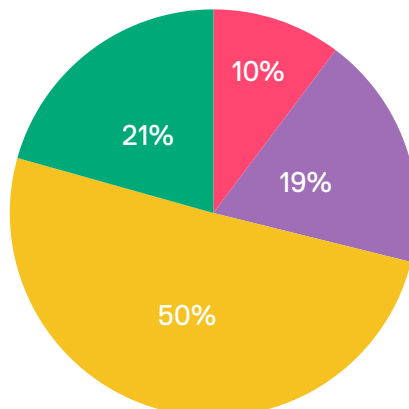
● Economie

● Werken en leren

● Leefbaarheid

● Natuur en klimaat

Bijdrage aan de ambitie per toegekende euro

Het toegekende bedrag aan projecten in relatie tot de gereserveerde middelen.

Uitgegeven middelen, stand januari 2024*
*Voorlopige cijfers

Tabel 11: Door het bestuur goedgekeurde projecten van gemeente Groningen in 2023

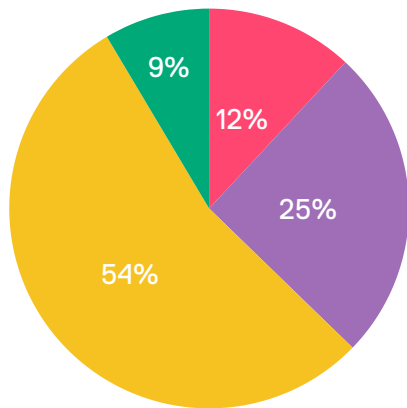
Projectnaam	Bedrag	Economie	Werken en Leren	Leefbaarheid	Natuur en klimaat
Dudok aan het Diep	€ 400.000	+		+++	++
Beijum Woont Duurzaam	€ 302.695	+	+	++	+++
Winkelplein Lewenborg	€ 1.210.000	+	+	+++	++
Totaal	€ 1.912.695				

+ = 1 - 30 punten: een bijdrage / ++ = 30-50 punten: een aanzienlijke bijdrage / +++ = 50+ punten: hoofdbijdrage

3.4 Gemeente Midden-Groningen

Bijdrage aan de ambities per project

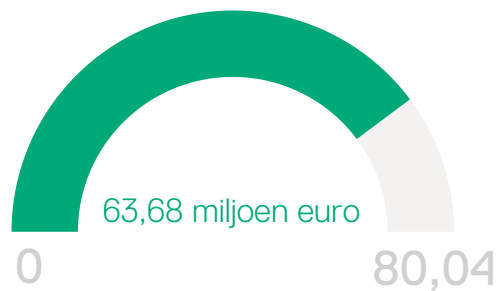
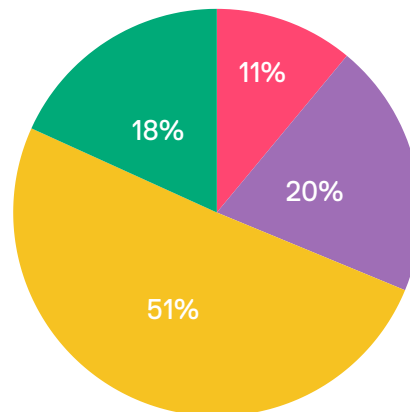
● Economie

● Werken en leren

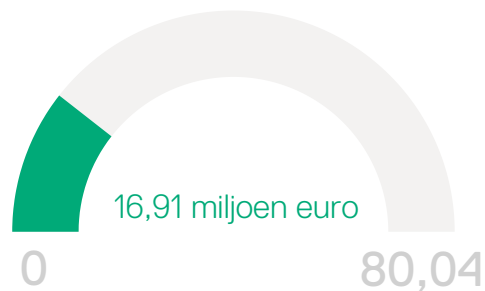
● Leefbaarheid

● Natuur en klimaat

Bijdrage aan de ambitie per toegekende euro

Het toegekende bedrag aan projecten in relatie tot de gereserveerde middelen.

Uitgegeven middelen, stand januari 2024*
*Voorlopige cijfers

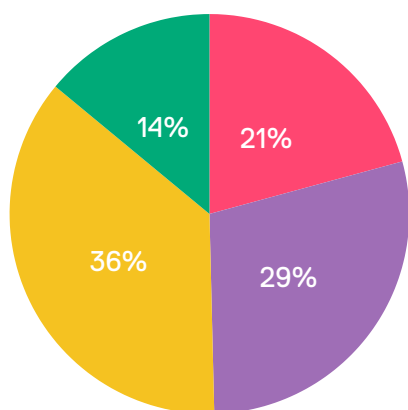
Tabel 12: Door het bestuur goedgekeurde projecten van gemeente Midden-Groningen in 2023

Projectnaam	Bedrag	Economie	Werken en Leren	Leefbaarheid	Natuur en klimaat
Verbeteren Veiligheid Midden-Groningen	€ 2.850.093	+	++	+++	
Tijd voor Toekomst Fase 2	€ 12.132.443	+	+	++	++
Totaal	€ 2.850.093				

+ = 1 - 30 punten: een bijdrage / ++ = 30-50 punten: een aanzienlijke bijdrage / +++ = 50+ punten: hoofdbijdrage

3.5 Gemeente Oldambt

Bijdrage aan de ambities per project

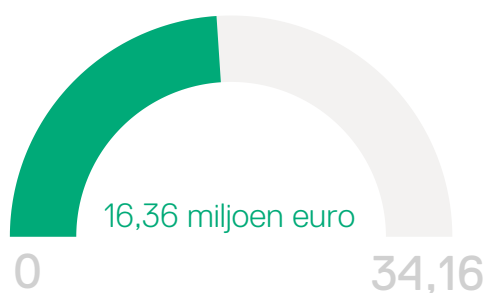
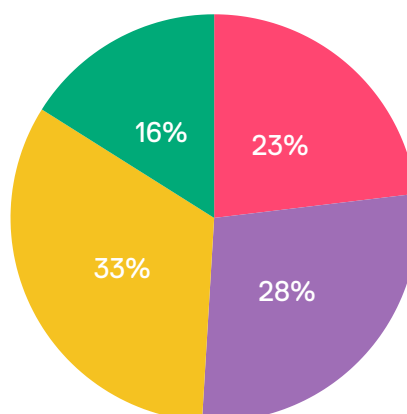
● Economie

● Werken en leren

● Leefbaarheid

● Natuur en klimaat

Bijdrage aan de ambitie per toegekende euro

Het toegekende bedrag aan projecten in relatie tot de gereserveerde middelen.

Uitgegeven middelen, stand januari 2024*
*Voorlopige cijfers

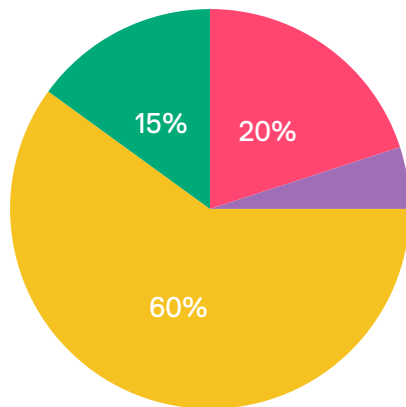
Tabel 13: Door het bestuur goedgekeurde projecten van gemeente Oldambt in 2023

Projectnaam	Bedrag	Economie	Werken en Leren	Leefbaarheid	Natuur en klimaat
Generatierijkdom	€ 1.518.880	+	++	++	+
Koepelproject Graanrepubliek 2.0	€ 5.689.000	++	++	+	+
Centrumontwikkeling Oldambt	€ 5.000.000	+	+	++	+
Totaal	€ 12.207.880				

+ = 1 - 30 punten: een bijdrage / ++ = 30-50 punten: een aanzienlijke bijdrage / +++ = 50+ punten: hoofdbijdrage

3.6 Gemeente Westerkwartier

Bijdrage aan de ambities per project

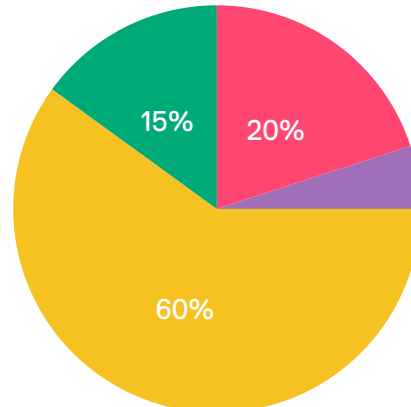
● Economie

● Werken en leren

● Leefbaarheid

● Natuur en klimaat

Bijdrage aan de ambitie per toegekende euro

Het toegekende bedrag aan projecten in relatie tot de gereserveerde middelen.

Uitgegeven middelen, stand januari 2024*
*Voorlopige cijfers

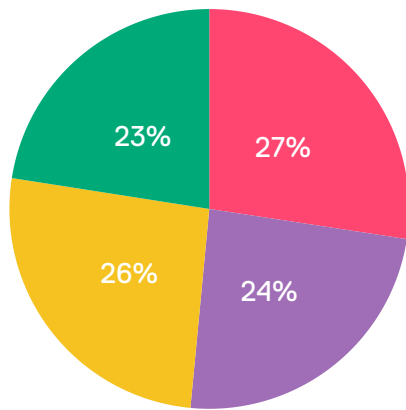
Tabel 14: Door het bestuur goedgekeurde projecten van gemeente Westerkwartier in 2023

Projectnaam	Bedrag	Economie	Werken en Leren	Leefbaarheid	Natuur en klimaat
Gastvrij Middag-Humsterland	€ 1.025.600	+	+	+++	+
Totaal	€ 1.025.600				

+ = 1 - 30 punten: een bijdrage / ++ = 30-50 punten: een aanzienlijke bijdrage / +++ = 50+ punten: hoofdbijdrage

3.7 Provincie Groningen

Bijdrage aan de ambities per project

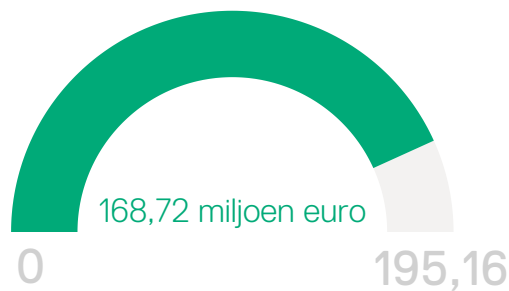
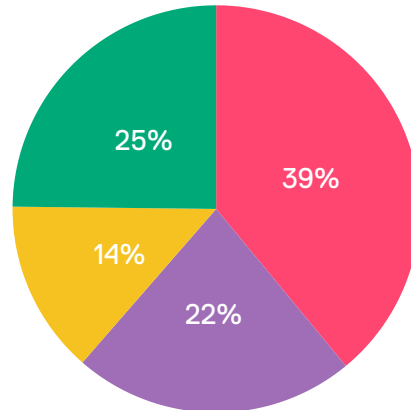
● Economie

● Werken en leren

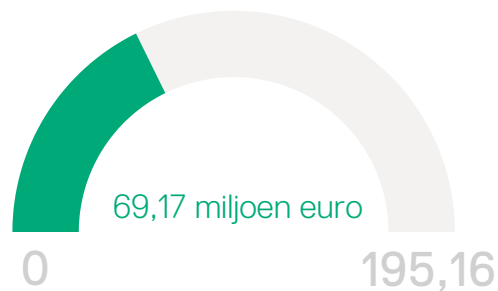
● Leefbaarheid

● Natuur en klimaat

Bijdrage aan de ambitie per toegekende euro

Het toegekende bedrag aan projecten in relatie tot de gereserveerde middelen.

Uitgegeven middelen, stand januari 2024*
*Voorlopige cijfers

Tabel 15: Door het bestuur goedgekeurde projecten van provincie Groningen in 2023

Projectnaam	Bedrag	Economie	Werken en Leren	Leefbaarheid	Natuur en klimaat
Aduarderdiep	€ 600.000	++		+++	+
Talent tour	€ 4.054.698	+	+++	+	
Dudok aan het Diep	€ 400.000	+		+++	++
Overbrugbanen	€ 411.839	+	+++	+	
Basisbanen	€ 200.000	+	+++	+	
Proefboerderij Dubbele Dijk	€ 2.624.248	++	+	+	++
MKB Leer en adviesgemeenschap	€ 868.000	++	++	+	
Kansrijke Start - Provinciale aanpak	€ 695.680	+	++	+++	
Totaal	€ 9.158.785				

+ = 1 - 30 punten: een bijdrage / ++ = 30-50 punten: een aanzienlijke bijdrage / +++ = 50+ punten: hoofdbijdrage

Colofon

Fotografie

Marieke Kijk in de Vegte
Ronnie Zeemering
Jacco van der Zwan
Stella Dekker

Teksten

Leonie Kort
Medewerkers programmabureau

Interviews

Ilona Stuijt
Leonie Kort

Ontwerp

Dizain

Opmaak

dit's grafisch ontwerp

Dit jaarverslag is opgesteld door het programmabureau en op 28 juni 2024 vastgesteld door het algemeen bestuur van Nationaal Programma Groningen met daarin vertegenwoordigers van het Rijk, provincie, gemeenten in het aardbevingsgebied en maatschappelijke organisaties.